

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

LINGVISTICKÁ ANALÝZA TEXTŮ PETRA NIKLA
LINGUISTIC ANALYSIS OF PETR NIKL'S WORKS

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Olga Palkosková, PhD.

Autorka BP: Alena Sigmundová
Archangelská 2, Praha 10, 100 00
Český jazyk a německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
prezenční

Rok dokončení BP: 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze BP je identická s její tištěnou podobou.

Praha

14. listopadu 2010

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Olze Palkoskové, PhD. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce, knihovnicím Ústřední knihovny Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy za trpělivost a všem vyučujícím, díky kterým jsem získala odborné poznatky pro zpracování této práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Život Petra Nikla	7
3. Petr Nikl a dětská kniha	9
4. Osobnost Petra Nikla	11
5. Lingvistický rozbor.....	13
a. Pohádka o Rybitince	13
b. O Rybabě a Mořské duši	19
c. Lingvistické pohádky	24
d. Záhádky.....	35
e. Jěľňoviti	39
f. Niklův Blázníček.....	43
6. Shrnutí jazykových prostředků	47
a. Rovina hlásková a grafická	47
b. Rovina morfologická.....	48
c. Rovina lexikální	48
d. Rovina syntaktická	48
7. Závěr	49
8. Seznam použité literatury	51
a. Primární literatura	51
b. Sekundární literatura	51
c. Další pomocná literatura	53
9. Resumé	54
10. Klíčová slova	56

1. Úvod

Zabývat se knihou v přetechizovaném světě 21. století se přímo nabízí. Kolikrát už jsme slyšeli, že budoucnost tištěného slova je ohrožena? V roli potencionálních nepřátel knihy se postupně vystřídalo rádio, film, televize a samozřejmě počítač. A přesto se knihy kupují a prodávají dál, počet nakladatelství, autorů a vydaných knih se neustále zvyšuje. Proč se tedy otázka existence knihy neustále řeší? Čeho je vlastně nedostatek? Základním problémem české literatury a literárního světa vůbec jsou bílá místa v literatuře. Dnešní čtenář je zahlcený různorodou literaturou, která ho jen těžko může uspokojit. Knihy, které autoři píšou ze zájmů čistě uměleckých, se přesunují do nejzazších koutů knihkupectví, do nejspodnějších regálů, a jsou nahrazeny knhami psanými a prodávanými pouze ze zájmů obchodních.

Stejně tak je to i s literaturou pro děti a mládež. Zvláště pro děti je tato situace nejkritičtější. Pro malé dítě je kniha často prvním prostředníkem mezi ním a světem. Je tedy důležité, aby se mu do ruky nedostal brak, vydávaný pouze z komerčních zájmů, nikoli z uměleckých. V takových knihách text mnohdy ustupuje do pozadí a ve středu pozornosti stojí stále se opakující, neoriginální obrázky. A přitom právě slovo je v literatuře pro nejmenší to nejpodstatnější. Předčtenáři si díky nejrozličnějším říkadlům, krátkým veršovaným nebo i prozaickým útvarům osvojují řeč. Buď jen poslechem a opakováním, když dítěti předčítá maminka, eventuálně paní učitelka ve školce, nebo později samotným čtením nahlas.

V jednotlivých žánrech dětské literatury se v různé míře prolínají tři základní cíle. „Funkce didaktická (rozvíjení hodnotové orientace, emocionality, sociálních dovedností a výtvarů (jazyk, logika) – např. v pohádce, bajce, v příběhu s dětským hrdinou), funkce poznávací (např. dětská encyklopedie, čítanka, cestopis, historická a biografická próza) a funkce imaginativní (rozvíjení hravosti a fantazie např. v autorské pohádce a nonsensové poezii).“¹ Dětská kniha tedy ovlivňuje sociální, intelektuální a citový vývoj dítěte. Pomocí poezie, pohádek, pověstí, bajek a nonsensu se dítě učí uctě k přírodě, k rodině a k životu, poznává smysl pro spravedlnost, skromnost, upřímnost a pravdomluvnost, získává vědomí o národní příslušnosti, rozvíjí důvtip a představivost, vnímavost a smysl pro humor.

¹ MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

První zkušenost s knihou je určující pro pozdější čtenářství. Můžeme říci, že první čtenářské zážitky ovlivní celoživotní vztah člověka k četbě. To, zda se z něj v dospělosti stane naprostý nečtenář nebo naopak knihomol, závisí na prvních knihách, které se k němu dostanou. Proto je důležité, aby to byly kvalitní knihy. Petr Nikl jako jeden z mála oprošťuje knihy pro nejmenší od banality a triviality, jeho pojetí je neobvyklé a neobyčejné, a tak se stal předmětem mé bakalářské práce.

2. Cíle, metody a předpoklady

Cílem mé práce je zjistit, zda knihy Petra Nikla respektují dětské zájmy a zvláštnosti dětské psychiky. Specifičností literatury pro děti a mládež je uplatňování dětského aspektu. „Autoři literatury pro děti a mládež budou u svých čtenářů nepochybně explicitně, tj. motivicky, tematicky, syžetem, kresbou postav a ideových záměrem i vyzněním a samozřejmě jazykem a výstavbou textu podporovat a podněcovat psychické rysy dětství a mládí...“² „Samozřejmě jazykem“ neznamena jen tónem řeči, ale i výběrem slov a stavbou vět. Jazyk je závislý na době vzniku knihy, na druhu, žánru a na předpokládaném věku čtenáře.³ Mým předpokladem je, že jazyk knih pro předškoláky a první čtenáře bude jednoduchý, texty, věty i samotná slova budou kratší, než v textech pro pubescenty a dospělé. Věty budou spojené spíše souřadně, dějově orientovaná slova budou převažovat nad slovy orientovanými objektově. Texty budou obsahovat minimum přídavných jmen, které zpomalují spád děje, a naopak maximum příslovcí, které děj podporují a upřesňují jeho okolnosti. Slova v textu budou běžně frekventovaná a pro usnadnění zapamatování se budou často opakovat. V textech se budou často objevovat citově zabarvená slova a bude užíváno jednoduché obraznosti, především personifikace a antropomorfizace. To je můj názor, jak by měla vypadat knížka pro nejmenší. Jestli si takové knihy Petr Nikl představuje stejně, se dozvíme z lingvistického rozboru.

V mé práci nejprve představím Petra Nikla, jeho život a dráhu spisovatele, a pak se budu věnovat samotnému rozboru. Pokusím se vždy vybrat několik reprezentativních textů z každé jeho knihy⁴. Jednotlivé texty rozeberu z pohledu všech lingvistických

² ULÍČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl : Lingvostylistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1897. 264 s.

³ KABELE, Jiří; SMETÁČEK, Vladimír; VOZNIČKA, Vladimír. *Morfologie dětské knihy*. Vyd. 1. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1981. 160 s.

⁴ Budu rozebírat všechny Niklovy autorské knihy, kromě první *Atlas Salta* (2000), kterou se mi nepodařilo sehnat, a poslední *Přeshádky* (2010), která vyšla až v době zpracovávání práce.

disciplín, tedy fonetiky a fonologie, morfologie, lexikologie, syntaxe a stylistiky. Na závěr shrnu své poznatky a zjistím, zda se mé předpoklady naplnily.

3. Život Petra Nikla

Představit Petra Nikla není jednoduchá záležitost. Petr Nikl je poněkud zvláštní, těžko zařaditelná osobnost pohybující se na současné umělecké scéně. Do povědomí veřejnosti se vepsal především jako výtvarník. To ovšem není jediná jeho činnost. Věnuje se malbě, divadlu, hudbě a v neposlední řadě literatuře. Označit Petra Nikla za vseumělce není nadsázkou. Kdo jiný dokáže upoutat čtenáře příběhem plným fantazie a absurdity, okouzlit návštěvníka tisícem geometricky přesných kreseb, překvapit diváka změnou identity pomocí vlastních převleků a masek, uchvátit posluchače zpěvem a recitací svých textů, a to vše zároveň?

Petr Nikl se narodil 8. listopadu 1960 v Gottwaldově – Zlíně v rodině akademického malíře a designérky hraček. Umělecké prostředí domova Petra Nikla značně ovlivnilo. V jeho rodině můžeme najít tři zdroje inspirace. Prvním byl nepochybně jeho otec, jehož kubistickou stylizaci Nikl od dětství napodoboval. V jeho ateliéru vznikaly Niklovy první olejomalby. Díky matčině práci se do Nikla vpila obrovská záliba v hračkách, která ho dodnes neopustila. Třetí zdroj inspirace představoval Niklův dědeček a jeho dřevomodelářská dílna ve sklepě. Zde později vyrobil většinu svých loutek.

Vyrůstal v typickém „baťovském“ činžovním domě ve stylu funkcionalistické architektury. Sousedé a kolemjdoucí z jeho zdi často slýchávali Niklův vysoko položený zpěv. Povinnou školní docházkou prošel bez újmy na zdraví nebo na duši, jediným jeho nepřítelem byla hra na klavír. Rád sportoval, za míčem se dokázal honit celé hodiny. Největší uspokojení mu ovšem přinášel výtvarný kroužek, kde realizoval výsledky svého pozorovatelského nadání.

Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti, kde Nikl od září 1976 studoval obor dekorativní a užité malby v architektuře, vybízela své studenty k různým kreativním činnostem. Zde se odehrávaly Niklovy první divadelní pokusy. V roce 1981 napodruhé úspěšně složil přijímací zkoušky na Akademii výtvarného umění v Praze. Praha znamenala pro Nikla nesmírný zážitek. Bydlel na kolejích v blízkosti Karlova mostu, tedy v samém centru kulturního dění. Navštěvoval tu filmový klub, malá divadla a nejrozumnější výstavy. Dále se tu rozvíjí Niklova umělecká aktivita. Za pomoci dalších

iniciativních studentů AVU se zrodily studentské alternativní výstavy nazvané Konfrontace.

Roku 1984 zakládá spolu s přáteli, jejichž výtvarná činnost se vyvinula v loutkové performance, divadelní spolek MEHEDAHA. Základem těchto performancí jsou vizuálně hudební výtvary, nejčastěji realizovány jako balety, hudebně-dramatické skeče a drobné absurdní hry, nepravidelně předváděné na bytových besídkách, na vernisážích, ale i v divadlech. Spolek nedisponuje stálým souborem herců ani žádnými předem připravenými hrami. Každé představení vytvářejí noví spolupracovníci. Každá hra vzniká v závislosti na dané situaci. „Divadlo MEHEDAHA nevypráví konkrétní příběh. Hraje jeden nekonečný příběh zjevování a mizení. Hraje se v něm se vším, jediným scénografem je svět... Žádný z těch tanců, či her nemá jiný motiv, než právě jen hru.“⁵ Loutky představují buď vlastní kreace členů divadla, nebo různé hračky, strojky a vycpaná zvířátka. Pracuje se nejen s loutkami, ale i s maskami a převleky.

V červnu 1987 spoluzakládá mimořádně úspěšnou uměleckou skupinu Tvrdohlaví. „Tvůrčí skupina mladých, generačně spřízněných čes. umělců založená 3. 6. 1987. Zakládací listinu sepsanou ve Slováckém salonku Obecního domu v Praze podepsali: J. David, S. Diviš, M. Gabriel, Z. Lhotský, S. Milkov, Václav Marhoul, P. Nikl, J. Róna, F. Skála a Č. Suška. (...) Založení tvůrčí skupiny T.-ých bylo výrazem nových sociálních idejí nastupující generace, která neusilovala o reflexi smyslu individuální existence, nýbrž o otevřenou komunikaci v obci.“⁶ Každý z této desítky umělců striktně zastával své názory, často rozdílné od ostatních členů skupiny. Nakonec se ale vždy dokázali dohodnout. Tato názorová rozrůzněnost sice přispívala k rozvoji jejich talentů, zároveň však byla roku 1992 impulsem k rozpuštění skupiny. „Tvrdohlaví jsou taková partička drzých, sebevědomých mluvků. Sebe z toho nevyjímám. Ale moje drzost je tichá drzost.“⁷ Takto se vyjádřil o Tvrdohlavých sám Petr Nikl.

Od roku 1987 vystavuje samostatně, nejen v Praze, ale i v celé Evropě. Roku 1995 mu byla udělena Cena Jindřicha Chalupeckého (prestižní ocenění každoročně udělované mladým výtvarníkům). Jeho interaktivní výstavy sklízely nevídaný divácký úspěch. Zejména projekt Hnízda her, který za šest týdnů jeho trvání navštívilo třicet

⁵ OLIČ, Jiří. *Tvrdohlaví*. Vyd. 1. České Budějovice : Silver Screen s. r. o. , 1999. 224 s. ISBN 80-238-3863-6.

⁶ *Nová encyklopedie českého výtvarného umění : N - Ž*. Vyd. 1. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1995. 547-1103 s. ISBN 80-200-0522-6.

⁷ VOLF, Petr. *Na začátku je čára : Rozhovory s výtvarníky*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2003. Ve stavu beztlíže, s. 248. ISBN 80-7185-594-4.

sedm tisíc lidí. Galerii Rudolfinum tehdy zaplnily desítky všelijakých předmětů, které se staly nástrojem hry. Neměly předem stanovený účel, ten jim dodávali až návštěvníci. Například vrtačka umístěná vedle moskviče vedla pětatřicetiletou dámu k tomu, že do moskviče provrtala díru. Takto pochopitelně přišlo množství objektů k úhoně. Nikl do projektu zapojil přes šedesát umělců, kteří své věci dobrovolně obětovali. Obavy novinářů, že se Češi nebudou chtít do Niklových her zapojovat, se tedy nenaplnily. Další interaktivní výstava Orbis pictus obletěla celý svět.

Petr Nikl kooperuje jako performer a scénograf s pražským Divadlem Archa, se členy Divadelního studia čisté radosti a s Laurychovým divadlem. Roku 2002 režíroval hraný loutkový film Mozartovo Requiem. Balet na motivy hudby W. A. Mozarta, ve kterém účinkují autorské loutky Petra Nikla z let 1985-1990. Společně s hudební skupinou Lakomé Barky nahrál dvě CD, Nebojím se smrtihlava (2004) a Přesletec (2006).

4. Petr Nikl a dětská kniha

Petr Nikl nikdy neplánoval, že se stane výtvarníkem, divadelníkem nebo básníkem. Všechny tyto činnosti přišly samovolně a on mezi nimi nijak nerozlišuje. Naopak jsou silně provázány. To, co se rozhodne dělat, vychází vždy z místa, kde se v konkrétním okamžiku nachází. „Maloval jsem třeba lvy a k tomu jsem si pro sebe napsal příběh-povídku. Pak jsem si jej toužil zahrát, a vyřezal proto čtyři dřevěné lví figurky.“⁸, svěřuje Nikl zvědavému divadelnímu kritikovi. Nejen jeho díla, ale i celý jeho život je založen na improvizaci.

Během jeho studia na Akademii výtvarných umění vznikají pod vlivem textů Christiana Morgensterna první nonsensové pohádky a písně. Morgenstern nebyl jediný, kdo nasměroval tvorbu Petra Nikla groteskně-fantaskním směrem. Je ovlivněn Edwardem Learem, Alenkou Lewise Carolla, z českých spisovatelů Ludvíkem Aškenazym a hlavně Ivanem Vyskočilem, jehož divadlo Nedivadlo často navštěvoval a k němuž chodil na literární seminář. Nikl tyto texty tvořil pro své přátele, později pro manželku Pavlu a své dvě děti, kterým je nahlas recitoval, případně zpíval. Zpočátku neměl v úmyslu je vydávat. Teprve několik let po narození jeho dětí se v nakladatelstvích začaly objevovat první Niklovy literární počiny.

⁸ HULEC, Vladimír. *Skoč do propasti! : Dialogy s démony českého divadla*. Vyd. 1. Praha : Pražská scéna , 2000. Petr Nikl - Stavby beztlíže pana Pavučinky, s. 296. ISBN 80-86102-02-5.

První autorskou knihu vydává v roce 2000 nakladatelství Aulos pod názvem *Atlas SaltA*. Tuto sbírku čtyřverší napsal Nikl při pobytu v nemocnici a doplnil ji litografiemi zvířat a rostlin. Ve stejném období vyšly v tomtéž nakladatelství Pohádky od Oscara Wildea, ke kterým Nikl připojil své starší ilustrace. Krátce poté Nikla oslovila Iva Pecháčková z nakladatelství Meander, která v té době připravovala edici Modrý slon. Na svět se tak dostaly pohádky, které Nikl tvořil před dvaceti lety na AVU. V roce 2001 to byla *Pohádka o Rybitince* a o rok později pohádka *O Rybabě a Mořské duši*, metaforické příběhy o podmořském světě, kouzelné poetické pohádky vhodné pro děti mladšího školního věku. Pohádka *O Rybabě a mořské duši* vyhrála první místo v soutěži Ministerstva kultury ČR Nejkrásnější české knihy roku 2002.

Další v pořadí byly *Lingvistické pohádky*, které získaly dvě Zlaté stuhy (Krásná kniha pro děti a mládež jako celek, Beletrie pro mládež) IBBY (International Board on Books for Young People - Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu). Texty vymyšlené pro manželku Pavlu a děti Aničku a Tobiáše byly vytištěny až v roce 2006. Tyto složitější literární útvary založené na hláskové harmonii, případně disharmonii, jsou určeny starším dětem.

Záhádky, Kniha roku 2008 (Magesia Litera), *Jělěňovití* (2008) a zatím poslední publikace *Niklův Blázníček* (2009) jsou sbírkami hravých poetických veršů. První vtahuje čtenáře do světa her se slovy i obrazy, druhá do trochu poblázněné lesní lyriky a třetí do lidského světa plného humoru. Setkáváme se tu s poezií nonsensu, který je dle profesorky Mocné definován takto:

„Báseň nebo pohádka založená na komice nemožného.“

- z angl. *nonsense* = absurdnost, nesmysl
- základními rysy je uvolněná fantazie, podle zásady „všechno je naopak“ a nic není nemožné, hravost a směřování k logickému rozvíjení nesmyslu
- smysl nonsensu se zakládá na pocitu superiority („ž. kniž. nadřazenost, převaha, povýšenost“⁹) čtenáře, který tuší, jak by to mělo být správně
- využívá jazykovou i situační komiku, přičemž jazyková komika je založena na originálních slovních hříčkách – na tvorbě osobitých neologismů včetně vlastních jmen, na hře s homonymy, s etymologií slov, atd.

⁹ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Vyd. 4. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1987. 816 s.

- situační komika se opírá o porušení fyzikálních a logických zákonitostí, o převrácené životní nebo literární konvence, o logické paradoxy, apod.
- funkce nonsensu spočívá v podněcování představivosti, logického postřehu a hravosti převážně, nikoli však výhradně, dětského čtenáře¹⁰

Každou svou knihu Nikl doprovází osobitými ilustracemi. Stále máme před sebou hlavně výtvarníka, proto si vybírá takové texty, které obrazy přinášejí samy. Jeho ilustrace ovšem nekopírují obsah příběhu. Obraz a text na sobě nezávisí, každý disponuje svou vlastní obrazností, jejichž spojení vytváří zajímavé napětí. Používá nejčastěji tzv. mezzotinty, tedy mědirytiny, což je velmi náročná grafická technika – mechanický tisk z hloubky¹¹, nebo litografie, kamenotisky¹². Nikl klade velký důraz i na vnější vzhled svých knih. Pracuje nejčastěji s velikostí formátu cca 230x280 mm, která není příliš obvyklá. Texty jsou tištěny na drahý papír, což vyžadují náročné techniky ilustrací. Velmi důmyslně pracuje i s nadpisy a se zrcadlem sazby.¹³

Všechny autorské knihy Petra Nikla vycházejí v nakladatelství Meander v edici Modrý slon obvykle v nákladu 1000ks v českém jazyce a 300ks v anglickém. Meander byl založen v roce 1995 a specializuje se na literaturu pro děti a mládež. Modrý slon „je umělecká edice, ve které prvních 100 knih je autorem a výtvarníkem číslovaných a signovaných.“¹⁴ Petr Nikl pro edici Modrý slon ztvárnil logo, čímž vydávání dětských knih začalo.

5. Osobnost Petra Nikla

„Jeho hlavní činností je hráčství, které se pokouší předávat prostřednictvím loutek, obrazů, ilustrací, textů a divadelních scén.“¹⁵ To je citát z doslovu pohádky *O Rybabě a mořské duši*, který osobně považuji za nejtrefnější označení Petra Nikla. Je tichý, spíše introvertní, nerad lidem vnucuje své názory. Naopak, všechny jeho výtvoř jsou dialogem s divákem, respektive čtenářem. „Tvořit pro mě znamená vést dialog se

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

¹¹ TOBOLKA, Zdeněk. *Kniha : Její vznik, vývoj a rozbor*. Vyd. 1. Praha : Orbis, 1950. 246 s.

¹² KUBIČKA, Roman; ZELINGER, Jiří. *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurátorství*. Vyd. 1. Praha : Grada Publishing, a.s., 2004. 344 s. ISBN 80-247-9046-7.

¹³ Přesný grafický zakres rozmístění sazby na stránce

¹⁴ *Nakladatelství MEANDER* [online]. 2005 [cit. 2010-10-17]. O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=1&JAZYK=CZ>>.

¹⁵ Doslov : Petr Nikl. In *O Rybabě a mořské duši*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2002. s. nestr. . ISBN 80-86283-17-8.

světem.¹⁶ Hlavním cílem Niklovy činnosti je rozvíjet hravost a obrazotvornost dětí i dospělých. Knížky vždy adresuje dětem a jejich rodičům. Stejně jako většina ostatních nonsensových textů nejsou primárně určeny pouze dětem.

Jeho krátké příběhy složené z kostrbatých vět založených na rytmických shlucích slov jsou plné bizarních živočichů. Niklova fauna zahrnuje exotické kraje i české lesy, vzduch i vodu. Podmořský svět je nejčastějším dějištěm jeho příběhů, protože skrývá tajemství a překvapení. „Přitahuje mě příroda poskytující nevyčerpatelný zdroj tvarů a barev a relativizující všechny naše představy o krásném či ošklivém.“¹⁷

Konkrétní příběhy ho napadají při hře. Právě hravost je jeho nejvýraznější vlastnost. A zároveň nejvýraznější rys jeho textů. Ač jsou jeho verše i pohádky prodchnuté fantazií, nevymýšlí Nikl typicky fantaskní svět. Jeho svět je realistický, inspiruje se věcmi kolem sebe, jen je staví do jiného světla. Stejně objekty v jiných situacích přináší nový smysl, rozdílný zážitek. Jeho díla jsou často považována za návrat k dětství a samotný Nikl je brán jako přerostlé dítě. Pro něj je ovšem nejdůležitější hra, která je vlastní každému člověku, i když většina dospělých na ni v důsledku existenčních problémů nemá čas. A jelikož je hra v duchu stereotypu spojována s dětstvím, nemůžeme se takovýmto názorům divit.

¹⁶ VRABCOVÁ, Markéta. Rozhovor - Petr Nikl: Největší radost má člověk, když něco nového vzniká. *Naše rodina* [online]. 2007, 10, [cit. 2010-10-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=247>>.

¹⁷ VOLF, Petr. *Na začátku je čára : Rozhovory s výtvarníky*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2003. Ve stavu beztlíže, s. 248. ISBN 80-7185-594-4.

6. Lingvistický rozbor

a. Pohádka o Rybitince

V roce 2001 vyšla v nakladatelství Meander Niklova literární prvotina *Pohádka o Rybitince*. Moderní poetická pohádka, chytrý metaforický příběh o malé rybce, která bojuje za záchranu mořského světa. Knížka je místy veršovaná a je určena dětem od pěti let.

Základem úspěšnosti knihy pro nejmenší jsou její na první pohled viditelné rysy, tedy tvar, velikost a tloušťka. Vetší naději na úspěch mají velké knihy obdélníkového formátu a kratšího rozsahu. *Pohádka o Rybitince* je zářný příklad takové knížky. Formát *Pohádky o Rybitince* a vlastně všech Niklových knih je velmi netradiční. Jeho knihy jsou přibližně o dva centimetry nižší a zároveň o dva centimetry širší, než klasické knihy formátu A4. Hlavní roli v počátečním kontaktu s knihou hraje její obálka, proto jí Nikl a nakladatelství Meander věnuje zvláštní péči. Ilustrace zde nepochybně převažuje nad textem, obrovská *Rybitinka* zaujímá více než polovinu plochy. Jméno autora se v jejím pozadí v levém horním rohu téměř ztrácí. Pro přečtení názvu díla, musíme knížku nejprve pootočit o devadesát stupňů doprava. V tomto sklonu si můžeme prohlédnout i znak edice Modrý slon, umístěný ve středu pravého okraje obálky. Samotný název je graficky upraven (*POHÁDKA O RYBITINCE*). Tato hra se slovem naznačuje jazykově humornou formu textu, nikoli však jeho obsah. Obálce knihy tedy nechybí žádný z jejích základních prvků – jméno autora, název díla, znak edice/nakladatelství a ilustrace¹⁸ – i když mezi textovou a grafickou stránkou existuje jistá asymetrie.

Abychom mohli začít číst, musíme knihu nechat ve vodorovné poloze. Neotvírá se totiž klasickým způsobem doleva, nýbrž nahoru. Samotnému textu předchází ještě pět dvoustránek, na kterých postupně najdeme logo edice Modrý slon, údaje o knize (nakladatelství, jméno autora, ilustrátora a autora epilogu), logo nakladatelství Meander, titulní dvoustránku s ilustrací na protistraně a jménem autora a názvem díla na titulním listu, originální věnování a další ilustrace, které upoutávají pozornost dítěte při prohlížení knihy.

¹⁸ KABELE, Jiří; SMETÁČEK, Vladimír; VOZNIČKA, Vladimír. *Morfologie dětské knihy*. Vyd. 1. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1981. 160 s.

O uměleckém stylu úvodní *písně o velrybě* na první pohled vypovídá její členění. Jednotlivé strofy, krátká čtyřverší, stupňovitě klesají doleva. Délka veršů je graficky stále stejná, čímž se zachová rytmus důležitý pro žánr písně. „Typická píseň je charakterizována intonačně silně stylizovaným zpěvním stylem s větnými celky uspořádanými podle potřeb odstupňovaných celků rytmických...“¹⁹ V důsledku zachování rytmu a intonace se objeví veršový přesah, „kdy meziveršový předěl odděluje členy větné dvojice.“²⁰ (*Obrovský prastarý /sune se tmou,/...*) Přesahy se ovšem v dětské poezii objevují jen zřídka, zvyšují totiž obtížnost textu a kladou na čtenáře vyšší nároky.

Základním prvkem písně, zejména písně pro děti, je rým, neboli „souzvuk hlásek na konci veršů nebo poloveršů“, který „posiluje zvučnost (eufonii, rytmus) a zapamatovatelnost textu,...“²¹ Zde najdeme rým střídavý. Rým s sebou nese také sémantickou funkci, limituje výběr slov a ovlivňuje tak význam textu.

Píseň směřuje k jednoduchosti, literatura pro děti také. V *písni o velrybě* vidíme tudíž vystupňovanou jednoduchost. Věty jsou krátké, souvětí jsou vždy souřadně spojená, a to bezspojčně. V důsledku snahy o zachování rytmu shledáváme ve verši *pod sebou stín* elipsu, čili „nepravidelnost větné stavby“, která „spočívá ve vynechání důležitého větného členu, zejména přísudku.“²² Z hlediska aktuálního větného členění máme před sebou průběžné téma. Ve funkci podmětu stojí na začátku slovo *vorvaň* a dále je podmět nevyjádřený, jen jednou je nahrazen zájmenem (*ten se neobjímá*) a jednou přídavnými jmény (*Obrovský prastarý*). Jen dvakrát je z tohoto schématu vybočeno, a to když se autor snaží zaujmout čtenáře jeho kontaktováním. Ve verších *jen si to zkus !!!* a *jen si ho chyt' !!!* se pak dostává do podmětu nevyjádřené ty. Pro oživení textu autor často užívá větného záporu (*Na krk se nelíbá,; necouvá, nestaví,; ten se neobjímá,*). I přes značnou zjednodušenost textu, si můžeme všimnout komplexního větného členu, přístavku. „Jednotlivé složky komplexního větného členu označují – na rozdíl od větného členu několikanásobného – v podstatě touž skutečnost, bývají však

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

²⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jiloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

²¹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jiloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

²² PAVLOVSKÁ, Jana. *Znáš pojmy z mluvnice češtiny? : Slovníček pro ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií*. Vyd. 1. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998. 184 s. ISBN 80-7182-065-2.

jen zřídka plně synonymní; zpravidla je jeden významově obecnější než druhý.”²³ V tomto případě vidíme dokonce básnický obraz, přenesení významu na základě vnější podobnosti, metaforu (vorvaň = *podmořský vůz*). Z dalších obrazných konstrukcí se v *písni o velrybě* vyskytuje ještě přirovnání. „Příměr vyjadřuje s pomocí spojky „jako“ (zde pro zachování rytmu pouze **jak**) vnitřní podobnost dvou různých jevů:...”²⁴ (*Ploutve jak křídla má,*).

Všechny jazykové prostředky jsou na bázi spisovného jazyka. Slova jsou krátká, povětšinou dvouslabičná. Často se objevují běžná jednoslabičná slova (*jen si to zkus !!!*). Čtyřslabičné slovo najdeme pouze jedno (*neobjímá*), slovo, které by mělo ještě více slabik v textu nenajdeme. Jsou to slova citově nezabarvená, v současné češtině běžná. Nejednou se v textu opakují (*Vorvaň je velryba/ vorvaň je KUS!; chvílku je bez něho/ chvílku je s ním.*) Všechny tyto jazykové prostředky podporují čtivost a zapamatovatelnost textu. Naproti tomu najdeme i slovo knižní, řídké (*čiší z něj klid,*), které se více přibližuje uměleckému stylu krásné literatury.

Z morfologického a fonologického hlediska není text nijak zajímavý. Obsahuje všechny slovní druhy kromě číslovek a citoslovcí, nejčastěji podstatná jména a slovesa, která přestože obecně posilují dějovost, jsou zde použita spíše jako prostředek popisu, jelikož jsou používána v přítomném čase. Substantiva jsou mnohokrát nahrazena osobními nebo ukazovacími zájmeny. Vyskytuje se zde dokonce modifikační částice *jen* (*jen si to zkus !!!; jen si ho chyt' !!!*) Takové částice „spoluvytvářejí tzv. komunikační funkci výpovědní formy, jimiž se signalizují tzv. komunikační funkce. Funkci výpovědi tedy neurčují samy, ale v interakci s jinými výrazovými prostředky (intonací, slovesným způsobem aj.) a s ohledem na kontext.”²⁵ V tomto případě se jedná o vybídnutí, tedy direktivní třídu komunikačních funkcí. Všechna slova nesou spisovné koncovky.

Na závěr bych ještě zmínila další zajímavosti v oblasti grafické. Ve druhém verši je slovo *kus* napsáno verzálkami (*vorvaň je KUS !*). Tím je zdůrazněna velikost vorvaně, dítě si tak lépe představí, že tato velryba je opravdu velký *KUS*. Aby autor čtenáře více zaujal, užívá nejen v imperativních větách ztrojených vykřičníků, které jsou pro zvýraznění oddělené mezerou. (*jen si to zkus !!!; druzí uhnou !!!; jen si ho chyt' !!!*)

²³ *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha : NLN, s.r.o., nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7160-134-4.

²⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jiloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

²⁵ *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha : NLN, s.r.o., nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7160-134-4.

Nejprve píseň o velrybě:

Vorvaň je velryba,
vorvaň je KUS !
Na krk se nelíbá,
jen si to zkus !!!

Tiše se posouvá,
pod sebou stín,
chvilku je bez něho,
chvilku je s ním.

Obrovský prastarý
sune se tmou,
necouvá, nestaví,
druzí uhnou !!!

Ve tmě si pobývá
kolem medúz,
perlami svítivá,
podmořský vůz.

Ploutve jak křídla má,
čiší z něj klid,
ten se neobjímá,
jen si ho chyt' !!!

Po úvodní *písni o velrybě* následuje samotná *Pohádka o Rybitince*. Metaforický příběh o malé rybce, která díky své skromnosti a důvtipnosti zachrání celé *Obří moře*. Pohádka začíná klasickou stereotypní formulí: *Bylo jednou jedno moře*. Ovšem hned v dalších dvou větách poznáme, že se nejedná o klasickou folklórní pohádku, nýbrž o pohádku moderní autorskou. (*Jmenovalo se Obří. Vzdouvalo se totiž tak mocně, jako by se v něm bez přestání převalovali obři.*) Zde vstupuje na scénu jazykový humor, typický pro moderní pohádky, tedy i pro knihy Petra Nikla. Slovních hříček se v *Pohádce o Rybitince* objevuje nespočet. Jejich cílem není jen jazyková komika, ale také snaha o maximální názornost. Už samotné jméno rybky Rybitinky odkazuje k její mizivé velikosti. (*A byla taky jedna rybka Rybitinka – takové průsvitné nic, představte si osikový list se zrnky dvou bystrých očí, věc tak placatou, že ji zepředu ani neuvidíte.*) *Obří moře* je opravdu obří, protože se v něm *převalují obři*, malý hrouzek tak dlouho roste, až se z něj stane *hrůza*, a ne hrouzek.

Jedním ze znaků autorské pohádky je tematizace subjektu autora i adresáta. Vypravěč aktivně vstupuje do textu a oslovuje čtenáře. Při popisu *Rybitinky* Nikl vyzývá děti, aby použili svou obrazotvornost, čeká až si děti *Rybitinku* představí a pak jim jejich představu potvrdí (*představte si osikový list... Tak to je ona.*) Stejně tak

popisuje i mořskou žízeň (*Představte si žížalu s trychtýřem, podobnou víru, jenž tančívá nad odtokem vypouštějící se vany.*) Všimněme si svérázného přirovnání neobvyklého tvora z exotického prostředí ke každodenní činnosti. Pro navázání kontaktu se čtenářem jsou typické také řečnické otázky (*Není to divné? K čemu ten tanec?*). Autor své vyprávění dokonce aktivně hodnotí a přerušuje (*Pil čím dál hltavěji, rozpínal se čím dál nenasytněji a tak dále... To už známe.*)

Příběh je proložen veršovaným refrénem a básněmi, „jejichž grafická podoba koresponduje s významovou rovinou textu (například prostorové uspořádání strof básně o setkání dvou dravých ryb evokuje představu nevyhnutelné srážky či zakusujících se čelistí).“²⁶ Podobnou funkci mají i ilustrace, jež vytvářejí obraznou paralelu k psanému slovu.

Kompozice příběhu je založena na opakování, čili „uplatnění identické formule, situace či události v různých kontextech“, variaci, neboli „odlišné ztvárnění stejného motivu v rámci jednoho díla,...“²⁷ a s tím spojené gradaci, stupňování. Neustále se opakuje situace, v níž nějaký tvor pije vodu kolem sebe, roste a spolkně všechny menší tvory ve svém okolí, dokud ho nespokne větší ryba, která také pije vodu kolem sebe. Malého nenasytného hrouzka vypije muréna, tu spolkně mečoun, toho zase kladivoun a kladivouna spolu s celým mořem nakonec pohltí vorvaň. *Takže celé obří moře je teď vměstnáno uvnitř ohromného hrouzka v těle murény, již svíral mečoun uvízlý v kladivounovi, spolknutém velrybou.* Tento princip je ještě zvýrazněn veršovaným refrénem, který se s nepatrnými, ale pro příběh zásadními změnami opakuje, respektive variuje:

*muréna neplula zrovna mezi travou
necenila zuby napříč celou hlavou
nemířila tiše, pomalu mu vstříc,
kdoví, kdo ji nutil, co mu chtěla říct...*

*mečoun hbitě nevlál s mečem mezi travou,
neotvíral ústa napříč celou hlavou,
nezrychloval plutí, jak jí letěl vstříc,
někdo ho snad nutil, chtěl jí něco říct...*

²⁶ Edice Ladění. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace.* Vyd. 1. Slavkov u Brna : Bedřich Maleček BM Typo, 2003. 76 s. ISBN 80-903339-0-7.

²⁷ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele.* Vyd. 3. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

*kladivoun proplouval zvolna mezi travou,
mocně cenil zuby napříč celou hlavou,
zrychloval své plutí, jak mu letěl vstříc,
někdo ho snad nutil, chtěl tím něco říct...*

*vorvaň neplul tiše zrovna mezi travou,
necenil své dásně napříč celou hlavou,
nesunul se stále rychleji mu vstříc,
někdo ho snad nutil, chtěl mu něco říct...*

K pochopení logiky refrénu je potřeba uvést ještě báseň, která jim předchází:

*Dvě karibské ryby proti sobě plavou,
ceníce své zuby napříč celou hlavou.
Zrychlují své plutí, navzájem si vstříc,
kdo ví, co je nutí, co si chtějí říct ?
Dvě karibské ryby
ceníce své zuby
zrychlují své plutí
kdo ví, co je nutí ?*

*Dvě ryby
své zuby
zrychlují
vstříc!!!!*

Jedna tlustá ryba zvolna pluje travou...

Refrény jsou tedy variací na tuto básničku o střetnutí dvou ryb, jejímž principem je napětí vzbuzující gradace založená na rytmu a tempu básně.

Gradování příběhu je podpořeno častým opakováním slov (*stále pila a pila a rostla a rostla; muréna byla dychtivější a dychtivější; větší a větší ryby; tuny a tuny vod*) a použitím několikanásobných větných členů, zejména sloves (*Druhé ryby se snažily, vypínaly, polykaly a sály, ...; Břicho jí kypělo, sílilo, rozpínalo se a plnilo vším, ...*). S tím souvisí i použití hyperboly (*Vlny mávaly s Rybitinkou sem a tam, ...; Kladivoun jedním okem sledoval jižní sráz Korálové hory, zatímco druhým přehlížel její severní útesy.; Kladivounova huba rozevřená od oka k oku, lapala tuny a tuny vod, ...; Zanedlouho byl třikrát, co třikrát, pětkrát, co pětkrát, desetkrát větší ...*) a expresivních

výrazů (*ústa hltala, tlama, huba, vytřeštěné oko, nevysrknul, příšerné kýchnutí, s hubou rozšklebenou smíchem*).

Umělecký styl pohádky naplňují četné personifikace. Jelikož malé děti nemají schopnost rozkrývat přenesené významy složitějších metafor, je z obrazných výrazů v pohádkách běžná jen personifikace, která „přisuzuje předmětu lidské vlastnosti, ... (a) souvisí s antropomorfizací světa: ...“²⁸ (*moře se vzdouvalo, nevědělo, unášelo, šumělo, hladilo; vlny mu tančily po hladině a při odlivu poodhalovaly jeho nitro s hřebeny korálových hor; vír tančívá; vlny mávaly s Rybitinkou, až ji zanesly; těla se kulatila; plankton moře nepromíchá, ani nepolechtá; zámotek se svíjel; břicho kypělo, sílilo, rozpínalo se a plnilo; břicho se dmulo, tlama se rozevírala; tělo se nadmulo, ocas přerostl; huba lapala, vody mizely; moře sláblo a klesalo, nemělo už ani sílu se pořádně zhoupnout; ostrůvky vykukovaly, svlékaly se z moře a vysušovaly si zbytky vod z důlků; ostrov přerostl, dmul se a dýchal a jeho ústa polykala; voda se tlačila; zvadlé řasy vstávaly*). Naopak knižní výrazy, další prvky uměleckého stylu, už čtivost textu pro malé děti stěžují. To ovšem Niklovi nebrání, aby jich použil (*břicho kypělo, dmulo se, bedlivě pozorovala, černá díra zela, bezbřehý tanec*). Z frekvence jejich užití soudím, že Nikl upřednostňuje uměleckou stránku textu před jeho čtivostí. Překvapivě najdeme v textu i výrazy odborné (*plankton, gejzír*), které se sice vymykají uměleckosti textu, naplňují však jeho funkci didaktickou, jež by pohádka nepochybně mít měla.

Z grafické a fonetické stránky jsou pozoruhodné zvukomalebné hláskové instrumentace v řeči mořské žízňě, spočívající v záměrném hromadění hlásek (*„Chceš poporůst, chceššš?/ Pij vodu a ležžžž./ Chceš poporůst, chceššš?/ Vypij i mne téžžžž.“*), zvýraznění iniciál a celkové grafické členění textu.

b. O Rybabě a Mořské duši

V pořadí druhá autorská pohádka Petra Nikla nese název *O Rybabě a Mořské duši*. Vyšla v nakladatelství Meander v roce 2002. Kniha vyhrála první místo v soutěži Nejkrásnější české knihy 2002 v kategorii literatury pro děti a mládež a byla nominována na Magnesii Literu 2002. I když je to moderní pohádka, přenesená do exotického prostředí mořského světa, zachovává typické schéma kouzelných pohádek:²⁹

²⁸ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

²⁹ 31 funkcí v kouzelné pohádce podle Vladimíra Proppa (*Morfologie pohádky*, 1928) – výstavba všech kouzelných pohádek dodržuje toto schéma, které je různě variováno (nemusí být dodrženy všechny funkce)

- hrdina trpí nedostatkem (Rybaba je hlubinná ryba, žije tedy v naprosté tmě a touží poznat světlo)
- nedostatek se přenáší, k hrdinovi se další postavy obracejí se žádostí, hrdina je někam vyslán, hrdina přijímá prosbu (Medúza také potřebuje světlo, Rybaba chce Medúze pomoci a světlo získat)
- první funkce dárce (Medúza Rybabě poradí, jak se dostat nad hladinu)
- hrdina odchází (Rybaba se vydává hledat světlo)
- hrdina je podroben zkoušce (Rybaba se musí nadýchnout pouze třikrát)
- hrdina získá kouzelný prostředek (Rybaba spolkně duši sucha, díky které může žít na souši)
- hrdina se přemisťuje do prostoru, kde se nachází hledaný předmět (Rybaba se dostává do vzduchu)
- hrdina a protivník vstupují do přímého boje (Rybaba a slunce – slunce může Rybabu oslepit nebo spálit)
- hrdina je označen (Rybaba září)
- hrdina zvítězí nad protivníkem (Rybabě se nic nestane a získá světlo)
- počáteční nedostatek se likviduje (Rybaba poznala světlo a přináší ho Medúze)
- hrdina se vrací
- hrdina je pronásledován (Rybaba se dostává do střetu s Chobotnicí, která ji omylem očerní a omotá svými chapadly – Rybaba tak ztrácí světlo)
- hrdina se zachraňuje před pronásledováním (Rybabě se podaří vymotat se z chapadel)
- hrdina dostává těžký úkol (Rybaba se znovu pokusí získat světlo)
- hrdina splní těžký úkol (slunce na Rybabinu prosbu sestoupí do moře a osvíti ho – Medúza tak získává světlo)
- hrdina se žení nebo získá trůn (Rybaba se nežení, ani nezískává trůn, šťastný konec je ovšem zachován)

Grafická úprava knihy je opět důmyslně propracovaná. Tmavě zelená barva evokuje podmořskou hlubinu. Nestejně široké stránky (vždy několik užších stránek s textem a jedna široká s ilustrací) připomínají vlny. Vlnky jsou v textu dokonce přímo nakresleny, končí jimi každý odstavec. Knížka je uvozena krátkým čtyřverším a příběhem o stvoření mořského světa, samotnému textu pak předchází další čtyřverší.

Úvodní báseň je psána volným veršem bez rýmu. *Co mě napadlo,/ když jsem kreslil ryby,/ které mě napadaly,/ když jsem o nich psal.* Takováto asociativní tvorba je pro Nikla typická. Shodnými verši je pohádka *O Rybabě a Mořské duši* i zakončena, tato krátká básnička tedy tvoří jakýsi rámeček.

V krátkém příběhu o vzniku podmořského života je variováno biblické téma o stvoření světa v šesti dnech. Bůh zde první den stvoří vodu, další den nebe a třetí den souš. Čtvrtý den pak zemi *vdechne duši sucha* a vodě *slanou mořskou duši*. Následující den *naplnil duši moře všemožným živočišstvím a rybami*, a tak šestý den *vzniklo království mořské*. Navzdory nedlouhému rozsahu je tento příběh o stvoření mořského života velmi složitý. Autorovi se do deseti řádků podařilo vměstnat všechny možné syntaktické konstrukce, věty jednoduché, souvětí souřadná i pořadná, ba i vsuvku. *První úterý, které kdy bylo na světě – ovšem tehdy ještě nevědělo, že je úterý a že bude za sedm dní zase –, tedy toho druhého dne oddělil Bůh vody od vod...* Vedlejší věty jsou nejčastěji uvozeny spojkami **který** a **že**, jedná se tedy o věty přívlastkové a předmětné. Tyto druhy vedlejších vět jsou v textech pro děti obvyklé. Dítě se s nimi nejvíce setkává i v běžné mluvené řeči, zná je, rozumí jim a neztěžují tedy pochopení smyslu textu. Vsuvky naopak v dětské literatuře nalezneme jen zřídka. „Vsuvka je věta (jednočlenná nebo dvojčlenná, mající formu věty hlavní nebo vedlejší), která není do základní věty mluvnicky začleněna, nezávisí tedy mluvnicky, syntakticky na žádném členu základní věty. Po stránce obsahové s obsahem základní věty souvisí, přináší ovšem sdělení z jiné roviny; obvykle tento obsah nějak doplňuje nebo vysvětluje anebo vyjadřuje postoj mluvčího k obsahu nebo ke způsobu vyjádření. Vsuvka bývá do základní věty volně vložena;...”³⁰ Taková syntaktická konstrukce může text pro děti značně znesnadnit. To ovšem není jediný prostředek, který Nikl použil k ozvláštňení textu, byť tak snížil jeho čtivost. Ze syntaktického hlediska pozorujeme přístavek, čili „shodný přívlastek volně připojený a vyjadřující dodatečně téměř samostatnou myšlenku, jehož základem je podstatné jméno... Je zpravidla rozvitý, řídčeji několikanásobný, a stojí za řídícím jménem.”³¹ (*Ve středu, v den třetí,...; A v pátek pak, v den pátý,...*). Z pohledu lexikologie nacházíme slova řídka (*Bůh prodchnul; v nedozírném prostoru*), z hlediska morfologie pak například trpná přičestí (*...rybami, které prosyceny jí, plavaly...*).

³⁰ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

³¹ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

Pohádce předchází krátké rýmované čtyřverší, jehož hlavním stavebním prvkem je anafora, neboli „opakování slov na začátku veršů či vět“³² (*Na dně hlubiny je kluzko,/ na dně hlubiny je úzko, na dně hlubiny je klid,...*). Autor užívá sdruženého rýmového schématu. Příběh o *Rybabě* začíná osvědčenou pohádkovou formulí: *Byla jednou jedna ryba a ta se jmenovala Rybaba*. Jistě jsme si již všimli netradičních vlastních jmen, jež Nikl pro své knížky vymýšlí. Pozoruhodná jsou nejen antroponyma (*Rybitinka, Rybaba*), ale i toponyma (*Kosatková hora, Velké údolí, Škeblovité skály, Smějka, Dolní žleb, Nejvyšší hora, Klikatý potok*). Nikl nevytváří žádná fantastická propria, naopak názvy tvořící jeho literární topologii jsou zdánlivě prosté. Nikl vystihne nejdůležitější vlastnost řídicího podstatného jména a tu pak napíše s velkým písmenem (*Velké údolí, Dolní žleb*³³, *Nejvyšší hora, Klikatý potok*). Podobně vznikají i některá antroponyma (*Medúza, Chobotnice, Racek, Želva*). Více tvořivosti najdeme v toponymech *Kosatková hora, Škeblovité skály*, kde vidíme metaforické přenesení významu, zřejmě na základě podobnosti. Maximální kreativnost využil Nikl při pojmenovávání místa, kde se střetává teplý mořský proud se studeným. Vytvořil neologismus *Smějka*, patrně odvozením od slova smích, toto místo totiž *skýtalo nesmírné potěšení nejrozmanitějším druhům ryb, které se ponořovaly do střídavě se prolévajících proudů, což bylo velmi příjemné*.

Pro vyprávění příběhu je příznačné užívání minulého času. V pohádce *O Rybabě a Mořské duši* se příběh často prolíná s dialogem, kde se uplatňuje čas přítomný. Příběh je vyprávěn chronologicky, v er formě, nadosobním vypravěčem. Takový vypravěč „je vně příběhu..., plně informovaný (tzn. vševědoucí): Zná skryté myšlenky a pocity postav, nahlíží bez omezení do zákulisí, ví všechno o minulosti event. i budoucnosti příběhu.“³⁴ Autor knih pro děti musí svůj styl psaní přizpůsobit dětskému čtenáři. To se netýká jen výběru slov a syntaktických prostředků. Pokud autor užije odborných názvů, musí objasnit jejich význam. V některých případech používá autor termínů v jiném významu, než jaký původně mají, dochází pak ke klamavému výkladu (...*tekly dva prámy, jak se říkalo podmořským proudům, podle nichž se řídily ryby*.³⁵) Když autor mluví o věcech, které nejsou dětem dostatečně známé, musí zároveň popsat jejich vlastnosti (*Hlubinné ryby totiž neznají denní světlo... hlubinné ryby nemohou plavat*

³² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

³³ žleb opět představuje slovo řídke: **žleb** v. žlab 3; *úžlabí, úžlabina; hluboké úzké údolí* (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1994)

³⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

³⁵ dle Slovníku spisovné češtiny znamená prám: *ploché plavidlo k převážení nákladů ap.*

výše. *Umějí dýchat jen v silných tlacích mořských hloubek.*) Souvisí s tím také snaha o maximální názornost (*Kolem ní byla všude samá tma. Doprava tma, doleva tma, dopředu tma, dozadu tma, nahoru tma, dolů také, zkrátka všude táž tma.*) a užití přirovnání (*U samého dna, pomalu jako med tekly dva prámy...*). Některé termíny, zejména názvy rostlin a živočichů, ovšem Nikl nevysvětluje, přestože by to v mnoha případech bylo potřeba. S tím se setkáváme ve všech Niklových knihách. Někdy jsou jeho výrazy neznámá i všem slovníkům (*vlajovník*), jindy se jedná o živočichy povědomé jen profesorům zoologie (*hrouzek*³⁶ – *Pohádka o Rybitince*; *ostrorep*³⁷ – *Lingvistické pohádky*). V jeho tvorbě jsou tudíž patrné jisté paradoxy. Na jedné straně používá jednoduchá přirovnání, personifikace (*moře promlouvalo s hladinou*) a zdobněliny (*světýlka, lampionky, delfinci*), na straně druhé termíny (*prám, amfora, stvol*), slova řídká (*útlý, nesmírný, slastně, tápání, zšeřelá*), těžko rozluštitelné metafory (*duše sucha* = slunce), vsuvky (*...nebylo tu vidět – či spíš tušit – nic než temné útlé siluety...*), přístavky (*Tam, v kořenech korálového trůnu, ...*), a volné přívlastky (*Medúza seděla ve svém trůnu, zalitá vlastním nazelenalým světlem, a četla...*). Počet souvětí souřadných a podřadných je téměř vyrovnaný. Nejfrekventovanější souřadící spojkou je **a**, vyjadřující poměr slučovací, najdeme ovšem i spojku **ale** v poměru odporovacím a spojku **neboť** v poměru důvodovém. Nejčastější podřadící spojky jsou spojky **který** a **jenž**, uvozující vedlejší větu vztaznou, a **že** a **jak**, uvozující větu předmětnou. Autor však nezanedbává ani věty místní, časové, příčinné a účelové. Objevují se tak i spojky **kde, když, až, protože, jelikož** a **aby**. Používá všech slovních druhů včetně číslovek, zejména symbolické číslovky tři – třikrát (*„Musela by ses napít třemi dlouhými doušky, ale jen třemi...“* „*Jen třikrát se smíš nadechnout a po cestě zpátky jen třikrát mořské duše napít!*“) a citoslovcí (*Přiblížila se k jednomu z chapadel, ale běda!*). S dynamičností příběhu souvisí hojně užití tzv. dějových adjektiv (*...siluety kolébajících se ryb a vlnících se trav, tančících plíživé hadí tance.*) „Dějová adjektiva lze chápat jako výsledek náhrady přívlastkové věty vztazné... Výsledkem náhrady vztazných vět s nedokonavým slovesem jsou adjektiva na *-cí* (adjektivizované přechodníky přítomné)...“³⁸

³⁶ Hrouzek je chráněný druh kaprovitých ryb, jedná se o drobnou rybkou. (Hrouzek běloploutvý - Wikipedie, 2010)

³⁷ Ostrorep, přezdívaný také „živoucí fosilie“, patří do třídy hrotnatců, což je dnes téměř vymřelá třída mořských členovců. (Hrotnatci - Wikipedie, 2010)

³⁸ *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha : NLN, s.r.o., nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7160-134-4.

V dialozích se mnohdy vyskytují oslovení a pozdravy. Nikl si utvořil vlastní pozdrav vhodný pro mořský svět: *Dobrý proud!*, jenž v jiném prostředí přináší údiv a komické situace. („*Dobrý proud, kde si, prosím, mohu nabrat trochu světla?*“ *Racek udiveně zamžikal, kdo ho tak nezvykle zdraví.*; „*Dobrý proud,*“ pozdravila bojácně *Rybaba*. „*Dobrý,*“ odpověděla zmateně *Želva* a podívala se na potok.) Pro mluvený projev jsou dále příznačné nedokončené výpovědi a odmlčení, v textu naznačené pomlčkou nebo třemi tečkami, („*No – světlo, na jednom místě tam chybí tma.*“; „*Já jsem Rybaba a mám... totiž chci... totiž slyšela jsem, že toho hodně znáš...*“; „*Slyšela jsem...*“; „*Já – já bych ho chtěla vidět... moc!*“) a přeslechnutí, zde způsobené neznalostí a vytvářející slovní hříčku („*Ano, je tam vzduch.*“ „*Duch?*“ „*V-z-duck, to je něco, co není mokré.*“) Podobně komicky působí *Rybabina* neznalost racka (*Všude kolem ní se pohybovaly podivné stíny bílých delfínů s vodorovnými ploutvemi... Usedla na větev vedle jednoho bílého delfína, který se právě něčemu nehorázně chechtal.*) Autor v dialozích využívá i prvků hovorové češtiny, pro niž jsou charakteristická slova expresivní (*zírat*) a hanlivá (*nehorázně*), ta však kompenzuje eufemismy („... *Zatím se žádná z ryb, které polkly suchou duši, do moře nevrátila.*“) Dalším prvkem hovorové češtiny, který Nikl – ovšem jen zřídka – užívá, je zkrácení pomocného slovesa být ve tvaru *jsi* na pouhý morfém, který se připojí k plnovýznamovému slovesu nebo ke spojce. („*Viděls už to světlo?*“; „*Vidíš, cos udělala!*“)

c. Lingvistické pohádky

V roce 2006 se objevuje další knížka Petra Nikla *Lingvistické pohádky*. Tentokrát se jedná o dvacítku krátkých textů, založených na jazykové hře s písmeny, se slovy i větami a se zvukomalbou. Kniha získala Zlatou stuhu IBBY a stala se druhou nejkrásnější knihou ČR roku 2006. Kniha je adresována nejen dětem, ale i dospělým, jednoduše všem hravým.

Další půvabnou knížku nazvanou *Lingvistické pohádky* věnuje Nikl své manželce Pavle a dětem Aničce a Tobiášovi. Doplnuje ji o úvod, ze kterého se dozvídáme, že následující příběhy vznikaly už před dvanácti lety, tedy v roce 1994, a jakým způsobem byly vydány. V době vydání byly děti ani ne deset let staré. Přestože jim Nikl knížku dedikuje, nenutí je ji číst. V takovém věku by ni totiž ani nemusely stačit. Sám Nikl píše, že *Lingvistické pohádky* „jsou pro trochu starší, ale ne zas tak moc staré. Totiž zároveň i pro ty mladší, i když ne zas tak úplně mladé. Ale vlastně i pro ty

nejmladší z nejstarších.³⁹ Jakkoli jsou příběhy rozsahově krátké, jazykově jsou značně obtížné. Jsou proto určeny spíše dětem staršího školního věku.

Knížka obsahuje dvacet dva takřka stejně dlouhých příběhů, natištěných vždy na levé části dvoustránky. Na pravé části texty dokreslují živé ilustrace. Ačkoli všech dvaadvacet příběhů ve svých názvech obsahuje slovo pohádka, nejsou to pohádky klasického typu. Nikl příběhy označuje za *jazykové bajky*, bohužel však ani takovéto označení pro daný žánr zcela nepasuje. Žádné morální ponaučení totiž z většiny příběhů nevyplývá. O jaký žánr se tedy jedná? Máme před sebou „u nás dosud vzácné nonsensové pohádky, zdůrazňující specifičnost dětské vnímavosti, netradiční obraznost, absurdní humor a jazykovou hru...“ Takový typ pohádky čerpá „z dětské mentality (synkretismus, spontánnost, asociativnost, alogičnost) i řeči s její spontánní žvatlavostí...“⁴⁰ Nonsensové pohádky obvykle také pracují se sny, využívají snové prostředí. Všechny *Lingvistické pohádky* se odehrávají v jednom dlouhém snu žirafy, v němž se spolu s žirafou a dalšími živočichy ocitáme v zemi zvané *Lingvizie*, kde žijí sami *lingvisté*, kteří buď stále něco čtou nebo píšou a nezabývají se ničím jiným než tím, že vymýšlejí *jazykové bajky o zvířatech*, a těm *bajkám* říkají *lingvistické pohádky*. V této vysněné zemi žijí malá zvířátka spolu s velkými, dravci spolu s býložravci a cizokrajní živočichové spolu s tuzemskými. Atmosféra je tu přesně taková, jakou chtěl autor navodit. *Skřípavá pohádka* opravdu skřípe, vrže a dře, v *Holé pohádce* se v žádném případě nesetkáme s větou rozvitou, v *Doslovné pohádce* berou všichni všechno doslova, *Nejměkčí pohádka* je sestavena hlavně z měkkých souhlásek, v *Koncovkové pohádce* chybí koncovky, *Zdlouhavá pohádka* se skutečně příšerně táhne, a v *Popletené pohádce* se vskutku jen těžko vyznáme. Texty jsou založené na zajímavých rytmických shlucích slabik a slov, zvukomalbě a jazykové hře. Nikl je příhodně nazývá *jazykové kotrmelce*.

V *Pohádce o dlouhém žirafím spánku* se dočteme, jak žirafa pomalu usínala a jak se spolu s ostatními zvířaty dostala do *Lingvizie*. Byla to ta největší žirafa na světě, a tak její hlava dopadla na zem o tři sta metrů severněji od místa, kde si lehlo její tělo. Na její dlouhý krk postupně vylezlo dvacet sedm zvířat. Ta řadí Nikl abecedně. Je pozoruhodné, že využil písmena š (*šimpanz*), ť (*ťuhýk*) a ž (*želva*), ale č, ď, ň a ř už do

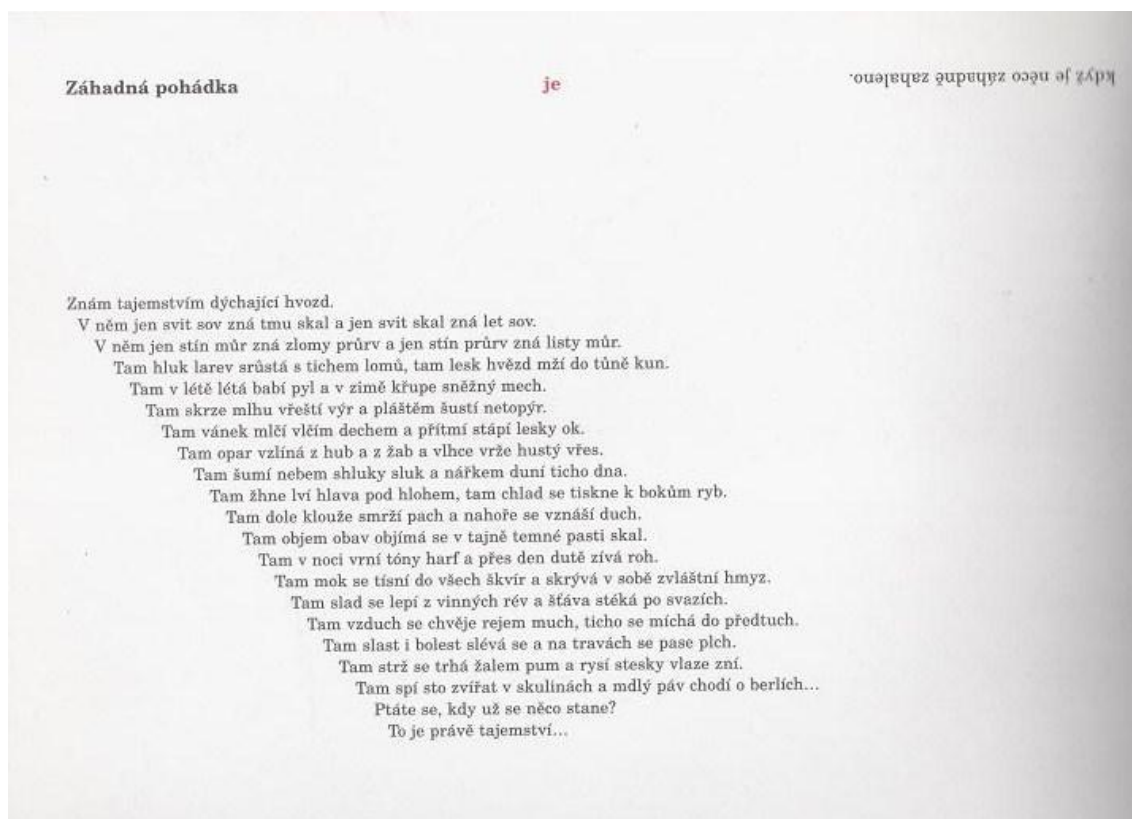
³⁹ NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2006. 55 s. ISBN 80-86283-49-6.

⁴⁰ MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

výčtu nezařadil. Nepoužil **w**, ani **x**, ale **q** ano, i když jen foneticky (*kvíčala*). Výčty a využití abecedy pozorujeme v Niklově díle často. Vyprávění opět začíná typickou pohádkovou formulí, i když tentokrát poněkud parafrázovanou (*Usínala jednou jedna žirafa*.) Sestává z poměrně dlouhých rozvitých vět a souvětí, převážně souřadně spojených. Opětovně se v textu vyskytuje řada řídkých substantiv (*řečiště, zátočina*), názvy exotických rostlin (*baobaby, banánovníky, fíkovníky*) a málo známých živočichů (*kvíčala, tuhýk*). Z metafor poznáváme jen personifikaci (*břicho dosedlo na zem*), třebaže spojení *zvolna vysvlékala krk z hustých mraků* je také obrazné. Nenarazíme na žádné citoslovce, poměrně často se naopak setkáváme s předložkami a číslovkami (*mezi dva fíkovníky; o tři sta metrů jižněji; jedno žirafí oko, pak druhé...*). V celém příběhu jsou užity oznamovací věty v minulém čase, jen jednou vidíme neslovesnou větu jednočlennou, ve funkci přísudku je zde infinitiv a jedná se o povel (*Vstávat!*) a jednou větu v imperativu. Tou je poslední věta příběhu, kde autor vyzývá čtenáře, aby četli dále (*Posuďte sami, co všechno se stalo v tom dlouhém žirafím spánku...*).

Záhadná pohádka je báseň o jednadvaceti verších, jež nápadně připomíná dvě vrcholná díla české literatury, a to Sládkovu Lesní studánku a Máchův Máj. Nikl důmyslně kopíruje strukturu Sládkovy Lesní studánky. V prvním verši *Znám tajemstvím dýchající hvozd* Nikl nepochybně parafrázuje Sládkův verš *Znám křišťálovou studánku*. Další verše stejně jako Sládkovy využívají anafory opakováním směrového příslovce tam. Celkové vyznění je ovšem spíše máchovské. To není způsobeno pouze přírodní atmosférou a podobnými, respektive stejnými motivy (*mech, tóny harf*), nýbrž i jambickým veršem, kterého Nikl v této básni využívá. Jednotlivé verše, kromě prvního, jednoho uprostřed a dvou posledních, jsou tvořeny souřadnými souvětími o dvou větách ve slučovacím poměru, spojenými buď bezespoječně čárkou, nebo spojkou **a**. Předposlední verš je souvětím podřadným s vedlejší větou předmětnou, přestože je uvozena spojkou **kdy** (*Ptáte se, kdy už se něco stane?*). První, poslední a jeden verš přibližně uprostřed tvoří jednoduché věty rozvité. Báseň je složena z krátkých slov, většinou jedno- nebo dvouslabičných. Například druhý verš obsahuje pouze slova jednoslabičná (*V něm jen svit sov zná tmu skal a jen svit skal zná listy mŕ.*) V tomto verši nacházíme určitý rozpor (*tma skal x svit skal*), takových paradoxů můžeme v básni nalézt více (*vánek mlčí vlčím dechem; nářkem duní ticho dna*). Obsah těchto veršů, jenž lze pochopit jen při důkladném opakovaném čtení (obtížnost obsahu je opět způsobena užitím mnoha řídkých slov – *mžít, vzlínat, sluka, strž...*), však není důležitý. Smyslem

básně není její obsah, ale její forma, která spočívá ve zvukomalebném hromadění hlásek a slov s podobným zněním (*Tam v létě létá...; vánek mlčí vlčím...; a vlhce vrže...; Tam objem obav objímá se v tajně temné...*).

Na stejném principu je založená další báseň (*Lingvistické pohádky* obsahují celkem tři básně), umístěná v poslední třetině knihy. Nese název *Mlžná pohádka* a častým užitím slabikotvorného **l** a **r**, a dále hlásek **m** a **ž**, opravdu evokuje mlhavou atmosféru. Báseň je psaná volným veršem, přestože se rýmuje. Rým je často redukován na fonetickou shodu poslední souhlásky, kde v jednom ze slov dochází ke spodobě znělosti, neboli „přizpůsobení jedné souhlásky druhé ve znělosti... Párová souhláska znělá (nebo skupina párových souhlásek znělých) se mění v příslušnou neznělou (ve skupinu příslušných neznělých souhlásek) také na konci slova...“⁴¹ (*vzduch – mlh – ruch; tuš – smrž; níž – nedozvíš šplh – prch; svah – strach; ruch – kruh – mlh – druh; plaz – vlas*). Verš *Mlžno vpravo, mlžno vlevo, v duchu tuš*: se v *Mlžné pohádce* třikrát opakuje, tvoří tak refrén, její leitmotiv. Nikl zde hromadí několikanásobné větné členy (*Mlha hustá jako rosol/ plave, oblévá a lne se.; V tom sucho, tma, klid, ruch ten*

⁴¹ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

ztich, ...) a neslovesné věty jednočlenné (*Vlhá rokle, kluzký svah, / drn, smrk, hřib, kost... strach!; Mlha hustá, teplý dech... / stvolů, kapradin a trav, ...; Plž? Šnek? Lanýž? Mlž?!; Jaký to host, tvor, tvar či druh?; Čí čenich, hrud' či chvost?; Vlas jeden či snad trs?*). V důsledku snahy o krátká, nejlépe jednoslabičná slova, shromažďuje Nikl citoslovce (*šust, mrsk, písk... pst!... křup.*) a zkracuje některá dvouslabičná slova vypuštěním jejich koncovky (*kdes, přec, prch, kdos, ztich*), popřípadě jiných hlásek (*vem*), čímž se přesouvají do jazykové vrstvy nespisovné češtiny (*prch, ztich*) nebo mezi jazykové prostředky knižní (*kdes, kdos, přec*). „Knižní prostředky, určené především pro psanou variantu jazyka, jsou spjaty s tzv. vysokým stylem. Jsou provázeny odstínem jistě výrazové „vznešenosti“, a pokud neslouží k cílům parodizačním nebo humorným, stávají se prvky prestižních stylů.“⁴² Zde, vedle již zmíněných výrazů, nacházíme ještě slova *mlžno*,⁴³ *lne se*,⁴⁴ *jest* a *ryk*. Obraty *což* (*Což když v tom všem jest lest! / Což když mě kdos chce zmást?*) a *tot'* (*Srostlo snad tot' vše v samorost?; tot' plch se na mě smál.*) jsou spisovné a vznikají spojením zájmena a zesilovací částice -ž, -ť.⁴⁵ V posledním případě (*tot' plch se na mě smál.*) může být slovo **tot'** i citoslovce ve významu „hle, a to“.⁴⁶

Zvukomalebne ladění hlásek je základním stavebním kamenem také *Skřípavé pohádky* a *Pohádky o žalu a lásce*. V první z nich obsahují téměř všechna plnovýznamová slova, kromě zájmen, hlásky **r** nebo **ř** (*Za jarního jitra, když tře se vřes a vrže strom a rosa se třpytí v krajině trav, ...*), v druhé hlásku **ž**. (*Žluva leží v žlabu. Žalostně žlutá žízni. Plž má službu u lože. Vlaží ji a líže žal...*). V obou textech se objevují zdánlivě náhodné rýmy (*Skříplý tvor skrz otvor zírá, díra svírá tvary výra. Přichází ten, kdo kreslí čas, ostřit si tuhu zas a zas.; A žlut' z těla uletěla, též tíže uleželá.*) a opět krátká slova řídká a knižní. *Skřípavá pohádka* obsahuje slova přejatá (*partie*⁴⁷, *portrét*⁴⁸), *Pohádka o žalu a lásce* prvek obecné češtiny (*bžunda*⁴⁹).

⁴² *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha : NLN, s.r.o., nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7160-134-4.

⁴³ výraz *mlžno* neuvádí žádná jazyková příručka, *Příruční slovník jazyka českého* uvádí pouze výraz *mlžnost* ve významu neurčitost, já se domnívám, že se jedná o synonymum ke slovu *mlhavo*

⁴⁴ *lnout* = *těsně přiléhat, lepit se* (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1994)

⁴⁵ Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR, zodpovězení emailového dotazu: Jak vzniká slovo *tot'*? (*poradna@ujc.cas.cz*) dne 1. 11. 2010

⁴⁶ *Vokabulář webový : Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. c2006-2010 [cit. 2010-11-01]. Vyhledávání. Dostupné z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>>.

⁴⁷ Přes něm. *Partie* z fr. *partie* od lat. *pars* (Stručný etymologický slovník jazyka českého, 1968)

⁴⁸ Z fr. *portrait* od *portraire* vypodobnit, ... (Stručný etymologický slovník jazyka českého, 1968)

⁴⁹ **bžunda** – legrace. *Byla s ním bžunda, kdybys do něj neryla, tak tu moh ještě zůstat.* ■ snad z hornického slangu s významem planého vyfouknutí nálože (Rejzek) (Slovník nespisovné češtiny, 2006)

Další skupina pohádek je založena na hře s písmeny a slabikami. V *Pohádce o sprše* se setkáváme s řadou roztodivných živočichů: *Ostrochod*, *Mravkostaj*, *Ptakohlav*, *Velrožec*, *Hranolev*, *Lenorep*, *Smrtipysk* a *Nosobloud*. Nikl zde spojuje morfémy dvou různých slov. Z obou slov oddělí poslední slabiky a ty navzájem vymění. Tak například vznikl z *ostrorepa* a *lenochoda* *Ostrochod* a *Lenorep*, z *mravkolva* a *hranostaje* *Mravkostaj* a *Hranolev*, z *ptakopyska* a *smrtihlava* *Ptakohlav* a *Smrtipysk* a z *nosorožce* a *velblouda* *Nosobloud* a *Velrožec*. Pohádka spočívá v téměř absurdním dialogu těchto zvířat, kde si navzájem závidí a vyčítají své vlastnosti. Proto se tu často vyskytuje oslovení, osobní zájmeno **ty** ve všech tvarech, slovesa v druhé osobě přítomného času a imperativy. („*Poslyš, Ostrochode,*“ řekl *Mravkostaj*, „*ty to nemáš špatné, vidíš všechno vzhůru nohama a ještě nemusíš nikam spěchat.*“)

O podobný princip se opírá i *Pohádka o abecedním pořádku*, v níž vyzraje Šimpanz na *Krokodýla*, který každý den obědvá jedno zvíře podle abecedního pořádku. Pomíchá první písmena všech zvířat a předloží *Krokodýlovi* takovýto jídelníček: *Astrorep*, *Brozd*, *Cypouš*, *Dobr*, *Ežovka*, *Feštěrka*, *Glon*, *Hážka*, *CHucha*, *Jenek*, *Kosál*, *Luleň*, *Mroust*, *Nos*, *Ondulka*, *Pršeň*, *Rejn*, *Sakůň*, *Šuhýk*, *Tabuť*, *Timpanz*, *Umu*, *Vyena*, *Zelva*, *Žebra*. Když první den jeho sluhové žádného *Astrorepa* nenajdou, nají se *Krokodýl angreštů*. Po neúspěšném pátrání po *Brozdovi* sní další den *blumy*. Postupně se krmil *celerem*, *datlemi*, *ebenovým dřevem*, *grapefruity*, *hrachem* a *chřestem* atd., až se z něj *stal vegetarián*.

Spolu s *Pohádkou o čase minulém* se přesouváme do prvohor, kde potkáváme *papapabýka*, *papapahrocha*, *papapamloka*, *papapamamuta* a *papapapsa*. Předponu **pa-**, která „dává jménům, k nimž je připojena, význam zmírňovací n. zhoršující, takže se jimi označuje jen něco podobného n. zdánlivě takového, co vyjadřuje jméno samo (na př. *paklích*, *pavěda*, *paliterární* a pod.)“⁵⁰ zde Nikl využívá spíše ve významu předpony **pra-** („předpona vyjadřující prvotnost, podstatnost, původnost nebo stupňující význam slova, s nímž je spojena“⁵¹). Jejím vrstvením se dostáváme do stále větší minulosti, a tak v prvohorách žije *papapabýk*, v druhohorách jen *papabýk*, v třetihorách *pabýk* a ve čtvrtohorách už jen *býk*. Zajímavé je, že se zvířata v další geologické éře neocitají po překonání nějaké vzdálenosti časové, ale místní (rozhodla se, že *půjdou na*

⁵⁰ *Příruční slovník a databáze lexikálního archivu* [online]. c2007-2008 [cit. 2010-11-01]. Dostupné z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

⁵¹ *Příruční slovník a databáze lexikálního archivu* [online]. c2007-2008 [cit. 2010-11-01]. Dostupné z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

procházku do sousedních hor). Celá pohádka je vlastně vtipným příběhem o vyhynutí mamutů. („*Proč jste tak zarostlí?*“ *smáli se holohlaví obyvatelé čtvrtohor...* „*My jsme zase nikdy neviděli tak nestydaté vyholence! Tady nezůstaneme ani minutu,*“ *zatroubili pohoršeně pamamut, papamamut, papapamamut a společně s mamutem odešli neznámo kam.*)

Pohádka o X odkrývá příběh o písmenku X, které bylo *smutné z toho, jak je nepoužívané*, a tak se rozhodlo, že se narovná *a jako římská dvojka odešlo do lesa*. *Kosice* a *Sup* si X spletou se dvěma *Žížalami* a sezobnou ho, což v nich vzbudí zalíbení a lásku. Příštího roku se jim narodí potomek *Xosup*. Autor tak rozšiřuje použití písmena *x*, aby děti upozornil na jeho existenci.

V *Koncové pohádce* zubař *Krokodýl* místo zubů trhá koncovku **-a**. Po *Lingvívii* pak celou zimu chodí *Zebr*, *Žiraf*, *Želv*, *Kobr*, *Koz*, *Goril* a *Pum* a hledají svá *a*. Když na jaře chytrá *Želv Krokodýla* odhalí a zjistí, že všechna *a* jsou v jezeře, uloví si *a* dokonce i *Tygra*, *Pesa*, *Hada* a *Orangutana*. Děti na této pohádce vidí, jak důležité je jedno písmenko, zvláště koncovka.

Jednotlivá písmena přeházel Nikl i v *Popletené pohádce*, tentokrát ovšem bez žádného viditelného klíče. (*Byl sednou leden mlon. Měl tak plouhý sobot, že si pusel na něm bělat žuky. Jak sobot sostl, žuky se hnožily...*). Je velmi komplikované rozluštit všechna slova a pochopit smysl textu. Někdy dokonce mění více hlásek, nejen tu první, čímž se text stává ještě obtížnějším („*Hyby, mívejte se, ogmud jdou ty mumliny?*“ *Hyby blčely. Žemlují!* „*Tak hyby, necídíte děco?*“ *I zdiby hyby blumily, nic by derozuměly, natáčky sobotu slopovy omlázky blbě zaboťávaly.*)⁵² Některá popletená slova mají svůj vlastní lexikální význam, a tak vznikají komické výpovědi. („*Kde je lůj vos?*“ *zahroubil, až pšikni otekli,...; Vtrčil tedy slop sobot až po dělo do sody a reptal se hyb:...; mdle venčí kůj sobot...?; Mlon vymohl ze sody svou mletýnku,...; bekyně mniška – kůra; „...a v natáčkách tě dudu chechtat... Kapřed dusím opěvit kačátek!*“) V zoufalém výkřiku slona:

„*DAKDOBYBOHUŽELOPEČNĚTUNOZDRUROZBULIT?????*“ sice objevíme základní smysl, jednotlivá slova však nedešifrujeme.

Některé pohádky mají didaktickou funkci, například *Pohádka s názornou ukázkou* a *Doslovná pohádka*. V první se děti spolu se zvířátky učí fyzice i pravopisu. *Hroch* právě vysvětluje novou látku, *Archimédův zákon: SLON PONOŘENÝ DO*

⁵² „*Ryby, dívejte se, odkud jsou ty bubliny?*“ *Ryby mlčely. Nemluví!* „*Tak ryby, necítíte něco?*“ *I kdyby ryby mluvily, nic by nerozuměly, zatáčky choboty slonovy otázky blbě zamotávaly.*

KAPALYNY JE NADLEHLEHČOVÁN SYLOU, KTERÁ SE ROVNÁ OBJEMU KAPALYNY SLONEM VYTLAČENÉ., když připlave VELRYBA, aby hrochovi a ostatním sdělila, že *se někde píše taky měkké i*. K ústí řeky totiž postavili ceduli NYL. Nikl v této pohádce humorně využívá slov **nadlehčit** a **vytlačit** („Radši bys nám mohla sdělit, jak je to s tím tvým nadlehčováním, moc vody asi nevytlačíš...“; „Jestli vás na voda, hrochu, nadlehčí, napíšu stokrát NYL!“; A teď se smála zase VELRYBA s medúzou, na které tahle vytlačovaná nefungovala.; ...a nastalo spokojené nadlehčování.) V obratu ...a nadlehčeně se usmíval nemá slovo **nadlehčeně** význam doslovný, ale přenesený, tedy jízlivě, posměšně. Z *Doslovné pohádky* se děti dozvědí, jak může někdy dopadnout používání hanlivých slovních obrátů. Autor zde zužitkuje doslovný význam těchto frází. Když krokodýl řekne hrochovi: „Jdi se vycpat!“, hroch jde a cpe se a cpe se ovocem a melouny,... Stejně doslova vezmou další zvířata jiné fráze. („Vlez mi na záda.“; „Vlez mi na hrb!“; „Mám tě až po krk, ty růžový zadku.“; „Trhni si nohou!“)

Dvě za sebou řazené pohádky *Pohádečka* a *Poháda* jsou založeny na kontrastu. *Pohádečka* je uhlazená, jemná, něžná, kdežto *Poháda* hrubá, surová, neotesaná až vulgární. V obou je užito slov citově zabarvených, expresivních. „Expresivní slova mívají pak význam mazlivý, lichotný (*teploučko, spinkat*), nebo hanlivý (*barák* pro dům, *fabrika* pro továrnu, *chlap* pro muže, *chrnět* pro spát). – Lichotný význam mívají zvláště slova zdrobnělá svým tvořením (*hlavička, sluníčko* apod.) a všechna slova domácká (*máma, táta, mamička, chlapeček, Věruška* aj.),... Hanlivý význam mívají tzv. slova zveličelá (*babizna, psisko* apod.) a slova zhrubělá neboli vulgární (*dršťka, držka* o ústech, *chlastat* pít, *kecat, kašlat* na něco, *průser*) a nadávky, urážlivá pojmenování pro člověka (*trouba, pobuda, budižkničemu, trhan, šupák, mameluk, mezulán*).“⁵³ První oplývá zdrobnělinami, druhá slovy zveličelými a vulgárními. V *Pohádečce* jsou zdrobnělá všechna podstatná jména. Slova zdrobnělá se tvoří „od názvů osob, zvířat a věcí,... zvláštními příponami...; jsou to hlavně přípony *-ek, -ík, -ka, -ko* (...); *-eček, -íček, -ečka, -ečko, -íčko* (...); řidčeji také *-ínek, -ínka (-enka)*...“⁵⁴ (*padáček, šňůrka, semínko, kopeček, lesíček, krovečka, světýlečko, broučíněk, hlavinka*). Citově zabarvená mohou být i některá přídavná jména (*malinkatý, droboucí, tenounký, štíhlounký,*

⁵³ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

⁵⁴ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

žluřoučká), zájmena (*každíčkový*), slovesa (*cupitat*, *spinkat*) a příslovce (*pomaličku*). V *Pohádě* se většinou setkáváme se slovy sice expresivními ale spisovnými, najdeme ovšem i slova nespisovná (*prťatý*, *blemcnout*). Expresivní, zejména hanlivá slova bývají propojena s hovorovou češtinou. „V přátelských, běžných hovorech o věcech každodenního života užíváme stylu hovorového. Užíváme v něm běžných prostředků spisovného jazyka bez knižních výrazů... Do hovorových projevů pronikají ve výběru i některé prvky obecné češtiny (např. *mlíko*, *dýl*), zřídka i místního nářečí...“⁵⁵ Někdy se těžko rozlišuje mezi hovorovou formou spisovné češtiny a češtinou obecnou (...*a rázem byly v limbu*.; ...*šlapali štreku*...) ⁵⁶ Prvky obecné jsou nepochybně výrazy *kebule* a *fuška*⁵⁷.

<i>Pohádečka</i>	<i>Poháda</i>
<i>droboučcí broučínci</i>	<i>prťaví brouci</i>
<i>cupitali po cestičce</i>	<i>šlapali štreku</i>
<i>tady znali každíčkou jehličku</i>	<i>tady znali každou haluz</i>
<i>...se chvěly na tenounkých nožičkách</i>	<i>třepalo se na vetkých nohách</i>
<i>štíhlounké houbičky</i>	<i>zvadlé houby s vyzáblým krkem</i>
<i>kolem kytiček se rojily včeličky</i>	<i>na plody dorážely vosy</i>
<i>v úžlabince bublal potůček</i>	<i>na dně žlebu mumlal potok</i>
<i>ráchaly se v něm žabičky</i>	<i>kalilo ho hejno žab</i>
<i>semínko trefilo hlavinku toho</i>	<i>jedno ze semen trefilo kebuli prťatého</i>
<i>nejmenšího z broučínků a zapadlo</i>	<i>brouka a zabodlo se mu do zad</i>
<i>mu mezi krovečky</i>	
<i>roztáhli krovečky</i>	<i>vytasili křídla</i>
<i>semínko mezitím zakličilo pod</i>	<i>stožár semena mu zaklínil krustu</i>
<i>krovečky</i>	
<i>když se zvedl větýrek</i>	<i>náhle zadul víchr</i>
<i>bez křídylek mu to šlo jako slimáčkovi</i>	<i>pěšky to však trvalo věčnost</i>
<i>všechno osazenstvo spalo</i>	<i>les se spáči tvrdě zařezával</i>
<i>trvalo několik měsíčků, než ušel tu</i>	<i>trvalo měsíce, než překodrcal přes dvě</i>

⁵⁵ HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

⁵⁶ být v limbu = spát, štreka = trať, dlouhá cesta – oba výrazy obsahuje jak Příruční slovník jazyka českého, tak Slovník nespisovné češtiny

⁵⁷ **kebule** – hlava, srov. gebule...; **fuška** – 1. náročná práce, náročný úkol, velká námaha... (Slovník nespisovné češtiny, 2006)

<p> <i>dlouhou pout' přes kopečky po pěšince se pomaličku k lesíčku přibližovala žluťoučká pampelištička žabičky na suchu usnuly, kvítečka bez včeliček povadla a všichni broučinci pochrupkávali ani lísteček nezaševalil všecko strnule spinkalo dopadly nocležníčkům na nosíčky probrali se to všecko znovu zaševalilo, zacupitalo a zatetelilo se s tenounkým stonečkem na zádičkách po té dlouhé cestičce chrupkal v chládečku</i> </p>	<p> <i>hory celou štreku se trmácel s pampeliškou na hrbu slimáci přiotráveně zvadli, vířící muchy byly rázem v limbu, vosy šly do mdlob taky, pavouci jakbysmet nehnul se ani list všecko chrnělo praštily spáče po nosech pohnuli kostrou všude dusot, řvaní a hluk s plešatou kládou v zádech po té fušce někde chrápal</i> </p>
---	---

Holá pohádka je nerýmovaná básnička psaná volným veršem. Každý verš obsahuje čtyři slabiky. Ponejvíce dvě dvouslabičná slova (někdy ještě jednoslabičnou předložku, která splyne s první slabikou druhého slova), případně dvě slova jednoslabičná a jedno dvouslabičné, jedno jednoslabičné a jedno tříslabičné, nebo jedno čtyřslabičné (zřídka). Každý verš představuje jednu holou větu. Věta holá je taková věta, v které ani jeden ze dvou základních členů není rozvit žádným dalším větným členem. Pohádka tak není holá jen obsahově (zvířátkům bez srsti – *žaba, plž, had, mlok* – je zima a chtějí se zahřát), ale i formálně. (*Byla žaba./ Bylá holá./ Padly sněhy./ Žabu zebe./ Vidí plže:/ „Milý plži./ Nemáš něco?“ ...*)

Byla žaba.
Byla holá.
Padly sněhy.
Žabu zebe.
Vidí plže:
„Milý plži.
Nemáš něco?“

„Nemám, žabo.
Taky zebe.
Lížu ledy.
Kloužu holý.“

„Buďme spolu!“
radí žaba.
„Sama zmrznu.“
Boky hřejí!“

Kloužou spolu.
Oba zebe,
Vidí hada.
„Haló, hade.
Nemáš něco?
Zima bolí!“

„Nemám, žabo.
Nemám, plži.“
Cvaká zuby.
„Lezu holý.
Břicho zebe.“
A snít vrže...

„Budme spolu!“
radí žaba.
„Sama zmrznu.
Jedno teplo.
Druhé teplo.
Třetí teplo.
Více topí!“
Lezou spolu.
Země zebe.

Vidí mloka.
„Milý mloku,
Nemáš něco?“
„Nemám.
Hledám!“
„Buďme spolu!“
radí žaba.

Mlok se řadí.
Bokem k žabě.
Lezou spolu.
Všichni holf.
Zima zebe.

Žaba zívá.
A mlok mlčí.
A plž líže.
A had hladí.
Vtom frrrk –
puštík!

Letí z nebe.
Žuch – pavián!
Mravenečník!...
Řadí v sněhu.

„Ach, puštíku,“
všichni prosí.
„Zima zebe.
Jdeme holí.
Nemáš něco?
Nedáš něco?“

Puštík váhá...
Puštík tahá...
Pera dává...
Vytrhává!
Pavián též.
Sám se holí!
Mravenečník –
ten se stříhá!
A plž lozí.

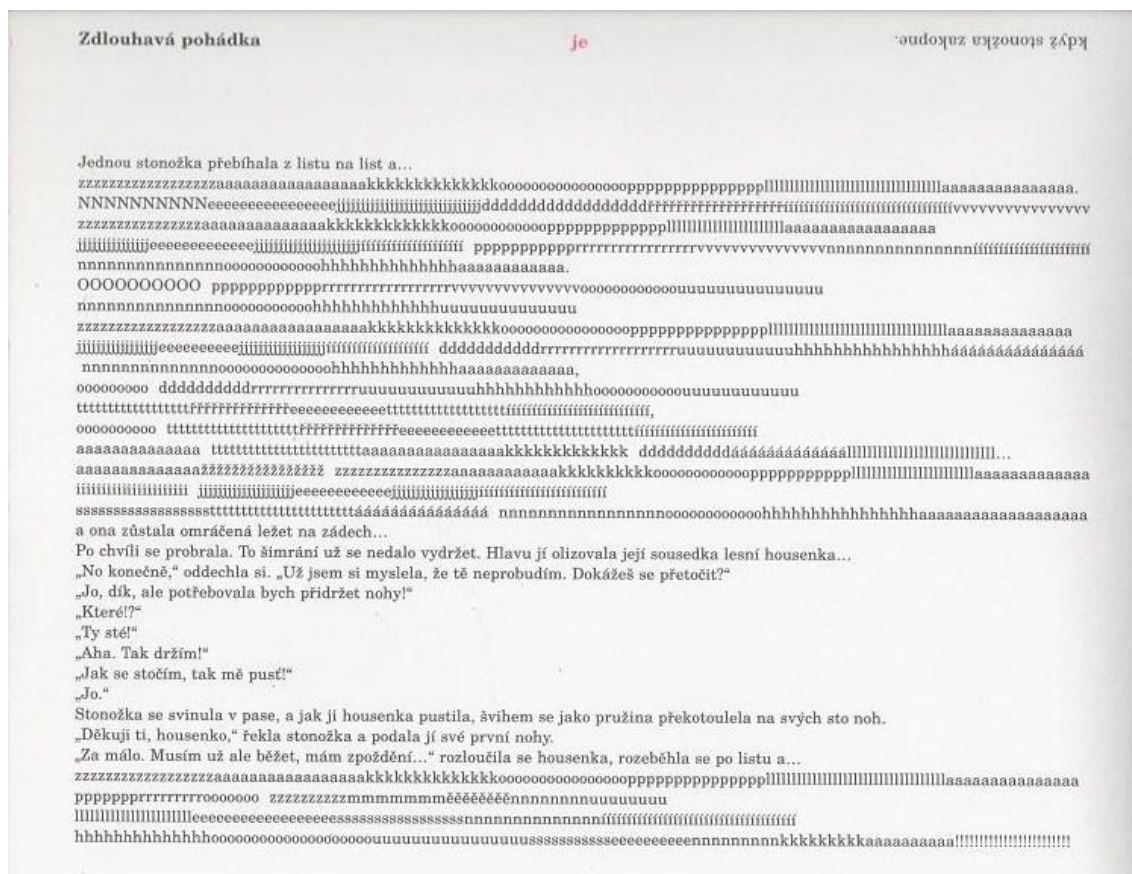
Sliní břicha.
Holá břicha.
Holé ruce.
Holé nohy.
Holá záda.

Srst se lepí.
Žaba žasne.
Je tak krásná!
Ochlupená!
Zrcadlí se.
Led ji zračí!
Všichni žasnou.

Hustá žaba!
Pernatý mlok!
Srstnatý plž!
Chlupatý had!
Pak se smějí.
Sami sobě.
Jsou tak hebcí!

Je jim teplo.
Už nezebe.
Sníh nestudí.
Oni tančí.
Řadí v dunách.
Krásná zima!

[illegible]

d. Záhádky

Roku 2007 vychází sbírka nonsensových veršů s poetickým názvem *Záhádky*. V tomto názvu jsou skryta dvě slova: záhady a pohádky. Zároveň také připomíná hady, kteří pro Nikla představují něco neuchopitelného, něco s čím se dá všemožně pracovat. Všechny tyto interpretace předjímají obsah knihy. Jedná se o krátké básně, někdy rýmované, jindy psané volným veršem tíhnoucím k próze. Ústředními motivy jsou opět zvířata a další roztodivní tvorové (*nosoroh*, *nosochobot*, *nosososák*, *nosozvon*, *žirafář*, *lezenec*, *hadilov*, *kulohlavec*, *kulotvář*). Základními principy je bezprostřednost a spontánnost, asociace a verbální automatismus. Jednotlivé texty jsou bez pointy a obvykle mají otevřený konec. To nutí člověka k přemýšlení, což bylo Niklovým cílem. Pokud čtenář přistoupí na Niklovu hru a uvěří jeho nesmyslnému světu, pochopí i smysl jeho tvorby. Kniha zvítězila v soutěži Magnesia Litera v kategorii Kniha roku 2008 a Kniha pro děti a mládež, získala cenu za nejkrásnější dětský titul a Zlatou stuhu IBBY.

Kniha je zároveň výtvarným artefaktem. Texty doplňují pastelové ilustrace, kresby neobvyklých tvorů. Ať se jedná o jakéhokoli živočicha, vždy má hadovitě protažený konec. Rozvíjí se tak komika způsobená kontrastem mezi seriózností a

bláznivostí. To vystihuje i úvodní rýmované motto o zlatých hadech a jejich záhadě: *Zlatí hadi/ zlatě kadí./ Nepoznáš,/ co je had/ a co né./ Je to tak/ ZÁ HAD NÉ!* Vlastní záhada tedy spočívá v tom, že nepoznáme, „kde končí ta vážnost a kde začíná to hovínko, a naopak.“⁵⁸ Samotné téma motta je značně neobvyklé, autor zde používá slova z obecné mluvy (*kadit*), pro udržení rýmu prodlužuje částici *ne* a poslední verš ozvláštňuje graficky.

Na další stránce připomíná Antoina de Saint-Exupéryho, který měl jistě na Nikla nemalý vliv. Oba pracují s fantazií a využívají naivně dětského vidění světa. Rozvíjí zde úvahu, jaké by to bylo, kdyby hroznýš nezažíval slona, ale žirafu. Nevypadal by už jako klobouk, ale jako *zasněžená Eiffelovka*. Používá zde podmiňovacího způsobu, který je pro úvahu charakteristický. Hroznýším tématem se opět přiklání k „hadovitosti“ *Záhádek*.

Podobných nonsensových úvah najdeme v knize víc. *Vidíme-li klokana,/ z jehož kapsy vykukuje klokánek,/ je to v pořádku./ Vidíme-li klokana,/ z jehož kapsy vykukuje myš,/ je to v pořádku./ Vidíme-li klokana,/ z jehož kapsy vykukuje slon,/ i to je v pořádku./ Musí to být ale klokán,/ jiné zvíře s kapsou si jen těžko představit!* Nikl vidí svět jinak, než většina lidí. Není pro něj důležité, že se slon do klokaní kapsy nevejde, ale kapsa samotná, což by většinu dospělých i některých dnešních dětí s omezenou představivostí vůbec nenapadlo, přitom je to věc daleko zásadnější. Kompozičním principem tohoto textu je opakování a variace. Jedná se o souvětí s vedlejší větou podmínkovou uvozenou spojkou **–li** a vedlejší větou přívlastkovou. Vztažné zájmeno *jenž*, zvláště jeho genitivní tvar *jehož*, má knižní nádech. Jeho použití se zpravidla omezuje jen na projevy psané. V poslední větě je užito infinitivní konstrukce, která se běžně odděluje čárkou.

V další zajímavé úvaze přemýšlí o zvířatech jako o vládcích světa tak, že vystihuje jejich základní vlastnosti. *Kdyby byl králem zvířat termit,/ zem by byla plná katedrál./... Kdyby jím byl gepard,/ všude by byla závodiště./ Kdyby jím byla želva, bylo by to na dlouhé lokte./...* Znovu se tu objevuje opakování a variace a vedlejší věty podmínkové se spojkou **kdyby** v podmiňovacím způsobu. Využívá tu frazeologismu *být na dlouhé lokte*, ve smyslu „trvat nepříjemně n. příliš dlouho, vléct se.“⁵⁹

⁵⁸ CITARNY.CZ : *Dobré knihy* [online]. 7.6.2008 [cit. 2010-11-06]. Rozhovor s Petrem Niklem - Záhádky. Dostupné z WWW: <http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=879&Itemid=2966>.

⁵⁹ *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy slovesné*. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994. 757 s. ISBN 80-200-0347-9.

Nikl si v *Záhádkách* opět pohrává se zvukomalbou, se slovy a s grafickým uspořádáním. Zvukomalba nejlépe vystupuje v rýmovaných básních. Takové jsou většinou složeny z krátkých veršů (*Čtyři okouni/ tady okouní.// První zleva –/ v noc se slévá,//...*). Využívá zvukomalebných hlásek, například *í* (*Vlazi hadi schází/ po posvátných svazích,// rosou třou se nazí,/ vržou v dlouhých tazích.// Lesklé kresby křísí,/ srázy cídí přízí,// dřív než sykneš – mizí,/ zůstávají vizí...*). Graficky zajímavá je například tato báseň – „kolotoč“, která se čte proti směru hodinových ručiček a kterou můžeme číst stále dokola.

Někdo ho snědl.

Kde je ten někdo? Kde je ten savec?

Někam zaběhl.

Kdosi ho vysál.

Kde je ten úkryt?

Kde je ten proud?

Kdesi už shořel.

Někdo ho spláchl.

Kde je ten popel?

Kde je ten popel?

Někdo ho spláchl.

Kdesi už shořel.

Kde je ten proud?

Kde je ten úkryt?

Kdosi ho vysál.

Někam zaběhl.

Kde je ten savec? Kde je ten někdo?

Někdo ho snědl.

Této grafické básni předchází ještě krátké pětiverší, parafráze či přímo parodie známého dětského říkadla *Byl jeden domeček, v tom domečku stoleček...: Byl jeden hrášek,/ na tom hrášku tácek/ a na táčku stoleček,/ na tom stolečku domeček./ Kde je ten hrášek?* Dominantním rysem jsou zde, stejně jako ve zmíněném říkadle, zdvořiliny.

Na grafickém uspořádání, respektive na různém rozdělování a spojování slov je založena další krátká báseň: *Páv učí na chůdách,/ pavučina chudá – ach,/ pavoučí nach v údách/ zafučí a.../ áááááách.* V prvních třech verších má Nikl k dispozici stejné slabiky, respektive hlásky. Odlišným spojováním však dokáže vytvořit několik různých variant slov. Hra se slovy je patrná i v jiném krátkém čtyřverší: *Da heleze zele žop./ Po železe leze had.// Tá budubu tesý sob./ Bosý se tu budu bát!* První a třetí verš zdánlivě nedává smysl. Ve skutečnosti se však jedná o stejný verš jako ten, který následuje, jen je napsaný pozpátku. Pozoruhodné je i dvouverší, v němž je užito jen jednoslabičných slov: *Skrz nerv želv tón harf zní, když v nich spí smrt stých larv./ Přes lesk hvězd mží stesk můr, když dnem průrv žhne lvem dech.* Poznáváme motivy, které již Nikl

několikrát použil ve své předešlé tvorbě (*tón harf, larva, můra, průrva, ...*). Došlo zde ke zkrácení slova larev a vytvoření nespisovného tvaru *larv*. Velmi humorné jsou slovní hříčky v této krátké básničce: *Plamínek plane/ zvoneček zvoní/ polínko pálí/ hovínko hoví/ co je dál?// Kdo ví...* Použitím zdvořiliny získává původně vulgární slovo mazlivé zabarvení, a tak může být použito i v dětské literatuře.

S hraním souvisí i výměna rolí, na které je založena řada dalších básní. V jedné delfin stříhá ušima a králík plave („*Postavím se na zadní a budu stříhat ušima, “/ pískl delfín./ „Přeplovu na druhý břeh, “/ poznamenal králík./...*), v jiné buvol kokrhá, výr bučí a kohout bručí. Tato básnička je koncipovaná jako hádanka: „*Vstávat!*“ *zakokrhá buvol./ „Huš!*“ *zabučel výr./ „Ještě neeé!*“ *zamečel jelen./ „Už to bude!*“ *zařehotal medvěd./ „Už lezu!*“ *zahoukal had./ „No jo!*“ *zabručel kohout./ „Zase slunce!*“ *zasyčel kozel./ „Za mnou!*“ *zatroubil.../ Kdo?* Dítě tak musí s autorem spolupracovat, spočítat si, které zvíře chybí.

Na spolupráci a interakci je založena celá prostřední část knihy, která zcela vybočuje z roviny obvyklosti. Jedná se o veršovaný příběh-putování záhadného tvora. Osm listů je vodorovně rozřezáno na třetiny. To čtenáři umožňuje poskládat si pokaždé jiný příběh, z kreseb pak nesčetné varianty podivných tvorů. Úryvky na sebe ve švech navazují a dají se různě kombinovat. Čtenář si tak může (musí) s texty hrát a vytvářet vlastní variantu. Stejně tak je tomu s ilustracemi. Hlavní postava příběhu se jmenuje *Sníček* a je to *měňavý pták, vlastně skokan... nebo běžec?* Těžko se popisuje, protože se neustále mění. Rád putuje a každého obveseluje, ovšem v tom nejlepším usne. Je totiž *sníč-spánkomil*. Ve svých snech se proměňuje a zažívá různá dobrodružství. Každý úryvek textu popisuje jinou proměnu, logiku však mají stejnou. Proto se dají volně spojovat. Čtenář si tak vytváří jakýsi stavebnicový obraz tohoto tvora jak slovem, tak kresbou. Příběh je složen především z jednoduchých vět, někdy se objevují souřadná souvětí ve slučovacím poměru a jen zřídka souvětí podřadná. Časté je použití neslovesných vět jednočlenných: *Sníček bláznivý., Výrostek z náměsíčních snů., Sníček., Měňavý Sníček.* Při důkladnějším zkoumání shledáváme elipsu (*Kam vítr, tam motýl. Kam motýl, tak Sníček...*) a příslovečnou spřežku *vtom*. Nikl také výstižně a vtipně variuje známé frazeologismy (*Vzal ploutve na ramena a...*). Z obrazných pojmenování nacházíme jen přirovnání. *Byl naježený statickou elektřinou, zrnil jako televize.* Zajímavý je zde rozpor mezi fantazijním světem příběhu a všední věcí, televizí. Příběh se odehrává v minulém čase a je prokládán přímou řečí. V této se mnohdy objevují

prvky obecné mluvy („*A... nevidělas Sloňase...?*“, „... *Kdes byl?...?*“, „*Tos přehnal!?*“, „...*a víte prdinec...?*“, „*Já se z vás picnu!*“). Hovorové výrazy najdeme nejen v přímé řeči (*Sníček si kecl na sloní zadek, ...klábosili o tom,...*). Nejnapadnějším rysem příběhu jsou ovšem nová slova, která Nikl vymýšlí (*Sníček, dvoj-trživelník, sníč-spánkomil, Sloňas, tenkokožec, smíchopudné, smáč, prdinec*).

Ke konci knihy objevíme krátkou báseň, která se nápadně podobá úvodnímu mottu: *Mlžní mlži/ mlžně mlží./ Nepoznáš,/ co je mlž/ a co né,/ je to tak/ mlhavé...* Tím je vytvořen rámec celé knihy.

e. Jělěňovití

Krátce po oceněných *Záhádkách* (2007) vychází další kniha-objekt, znovu s neotřelým těžko vyslovitelným názvem *Jělěňovití* (2008). Snoubí se zde text, ilustrace a hudba (knihu provází stejnojmenné CD s devatenácti skladbami, které nejsou ničím jiným, než zhudebněním vybraných textů z *Jělěňovitých*. Mottem odkazuje Nikl na Morgensterna a jeho jazykově hravou, fantazijní, intelektuální nonsensovou poezii. Oba jsou ve svých verších nadšeni nekonečnými možnostmi a proměnlivostí přírody, nejinak je tomu i v *Jělěňovitých*. „Přes jistou míru konceptuálnosti jsou *Jělěňovití* oslavou ryziho dětského vidění, které nezná rozdíl mezi racionálním a iracionálním, skutečným a vysněným a jemuž je spontánní kreace nad formu.“⁶⁰ Kniha je určena dětem od pěti let.

Jělěňovití je knížka veršů, je poskládána z krátkých nonsensů, jež spojuje nejen atmosféra prostředí a téma (tentokrát jsme se přesunuli do světa jelenů, do lesů), ale především jejich forma, jazyková hravost. Podle barevného provedení knihy (tmavě zelená až černá) a první básničky (*Dva parohy jdou noční tmou,/...*) poznáváme, že se jedná o dobu noční. Tomu napovídá i Niklovo hudební ztvárnění některých veršů, které má povětšinou ponurý tón. Výjimka potvrzuje pravidlo, a tak na CD, které je ke knize přiloženo, najdeme i písně velmi veselé. Kniha je rovnoměrně rozdělena do dvou částí: *O paroháčích a Co píšou jeleni?*.

První úsek zahrnuje jednatřicet básní, které nejsou dále identifikovány. Nejsou pojmenované, neobsahují nadpisy. Jedinou indicií, podle které čtenář pozná, že se jedná

⁶⁰ KOPÁČ, Radim . *IDNES.cz : nejdůvěryhodnější zpravodajský portál na českém internetu* [online]. 25. listopadu 2008 [cit. 2010-11-05]. Jělěňovití Petra Nikla jsou oslavou ryziho dětského vidění - iDNES.cz. Dostupné z WWW: <http://kultura.idnes.cz/jelenoviti-petra-nikla-jsou-oslavou-ryziho-detskeho-videni-pl0-/literatura.asp?c=A081124_210237_literatura_jaz>.

o novou báseň, je grafické členění⁶¹. Jednotlivé básně představují písňové texty, jsou rýmované a určené ke čtení i k poslechu. Píseň je „kratší lyrická skladba určená ke zpěvu, nebo jej svým laděním evokující. Pro svou citovost a náládovost je píseň tradičně považována za jeden ze základních útvarů lyrické poezie.“⁶² V tomto případě se jedná o *lesní lyriku*, jak je již uvedeno v podnázvu knihy. Nálada básniček je někdy tichá a tajemná, jindy hravá a veselá.

Druhá část nazvaná *Co píšou jeleni?* sestává z padesátky jakýchsi absurdně-naivních aforismů. V Encyklopedii literárních žánrů je aforismus definován takto: „Břítka myšlenka vycházející obvykle z překvapivého srovnání, zobecnění nebo paradoxu.“⁶³ Podle Příručního slovníku jazyka českého se jedná o „stručnou, jadrnou průpověď obsahující vtipnou myšlenku“⁶⁴ Je to tedy krátký literární útvar zpravidla umělého původu, stručný a vtipný výrok, pohybující se na pomezí poezie a prózy. Vždy obsahuje nějaký autorův postřeh, neotřelou poetickou myšlenku, osobitý pohled na okolní svět apod. V knize *Jelěňovití* jde o Niklovu představu, že jeleni píší parohy. Často pracuje s jazykovým humorem, slovní recesí, ironií, paradoxem, nadsázkou atd.

Hned první básnička *Dva parohy jdou noční tmou* je jazykově i graficky velmi zajímavá. Nespadá do kategorie písňových textů, jak je tomu u ostatních básní v první části, tvoří spíše jakýsi vstup, úvod k nim. Je nerýmovaná, verše se postupně zkracují a vytvářejí tak obrazec trojúhelníku či rohu (parohu). Celá báseň je jedním souvětím rozděleným do sedmi veršů. Vznikají tak básnické přesahy (...*stále/ stín, snící/ lesem*). Objevují se zde personifikace (*Dva parohy jdou...*), slova knižní (*luna*), přejatá (*liána*) a synonyma (*pořád, stále*).

Nikl v těchto básních často kontaktuje čtenáře a to buď imperativem (*Hled'te – nové zvíře je tu,/...*), užitím první osoby a zájmena ty (*Prozradím ti, jak...*) či druhé osoby (*Kdyby ses však sklonil...*). Básně se převážně skládají z krátkých souvětí, souřadných i podřadných. Můžeme však najít i neslovesné věty jednočlenné (*Sob.*) Jednotlivé větné členy jsou od sebe často odděleny čárkami (*V majestátním klidu, v lese,/ celé bílé, nehýbe se,/...*), básně tak získávají pravidelný rytmus. Běžně se objevují několikanásobné větné členy (*nehýbe se,/ neplaší se, neuhýbá*). Kromě

⁶¹ pro naše účely musíme básně nějakým způsobem rozlišit – budu užívat prvního verše jako názvu básně

⁶² MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

⁶³ MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

⁶⁴ *Příruční slovník a databáze lexikálního archivu* [online]. c2007-2008 [cit. 2010-11-01]. Dostupné z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

oznamovacího způsobu vidíme nejen imperativ, ale i způsob podmiňovací (*Kdyby ses však sklonil...*). Zajímavostí je slovosledná inverze v básni *Prozradím ti, jak vznikají jeleni* (*to tajemství už pomalu je tvé:...*). V textu se objevují slova knižní (*ložit*) a řídká (*kleč, mličí, hýl, lišaj, souška*⁶⁵), slova přejatá (*albín*) a cizí (*Sitatunga*), zdrobněliny (*spinkat, korálky*) i slova zveličelá (*soban*) a neologismy (*Lesoň, klingat, soban, rusál*). Ve snaze udržet pravidelný rytmus vznikají nespisovné tvary (*ohlý*).

Nikl využívá personifikací (*Topol listím třese*), metafor (*oči, dva korálky*) neotřelých slovních spojení (*V mramorovém klidu*) a opakování. Často opakuje celé verše. (*Oči lesklé, tiše funí/ pa pa pa, pa, pa, pa, pa, pakůň,/ pa pa pa, pa, pa, pa, pa, pakůň,/ zrcadlí ho v noci tůň.// Všechny noci probdí u ní,/ skrze měsíc se tu sluní,/ skrze měsíc se tu sluní,/ v pa pa pa pa pa pa tůni.; Noc palouk a nic než/ luna lama,/ luna lama.// Spolu jedna z druhé/ světlo tu má,/ světlo tu má.// Odplazí se s třpytem/ uvnitř lůna,/ uvnitř lůna.; Jalová zeleň,/ jalová zeleň.*)

Pohrává si s rýmy, užívá všech základních typů: sdružený (*Dlouhá hlava, ohlý nos,/ pod modřínem dřímá los./ Z jedné strany antilopa, z druhé její opak – lopa...*), střídavý (*Letěl jsem dnes s jelenem,/ takový byl chlupatý./ Doposud je v těle mém/ od hlavy až po paty.*) i obkročný (*Tam v kořenech, na jehličkách,/ oči, dva korálky,/ upírá do dálky/ pruhovaná, mdlá zebříčka.*) Hraje si s představami (*Jeleni/ jsou vlastně/ rohatí tuleni./ Tuleni/ jsou vlastně/ plešatí jeleni.*) i se slovy (*Sob – soban – sobec; Z jedné strany antilopa,/ z druhé její opak – lopa...; Na břehu je JELEN./ Na hladině NELEJ.; To mi věř, nebo nevěř,/ je to zvíř, nebo nezvěř,/ to, co se tváří jako keř?*).

V druhé části knihy jsou texty psané volným veršem, bez rytmu a rýmu, tíhnoucí spíše k próze. Rozsahově se pohybují od dvouverší přes krátké básně až po báseň o jedenácti verších. Vždy se jedná o souvětí, nejčastěji podřadná s vedlejší větou časovou, uvozenou spojkou **když**. Jednotlivé básně nejčastěji začínají buď právě spojkou *když*, nebo slovy *jeleni* či *někteří jeleni*. Jsou to aforismy založené na představě, že jeleni píší. A to tak, že se předkloní a píší parohy. Jejich základem je vtip. Uvedu zde pro příklad několik těchto veršů:

⁶⁵ kleč: nízký keřovitý druh borovice roustoucí ve vyšších polohách; mličí: rostlina ronící mléčně bílou šťávu; hýl – v. hejl: zpěvný pták; lišaj: druh nočního motýla (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1994); souška: suchý stromek (Příruční slovník a databáze lexikálního archivu)

*Když jeleni píší
a zeptáte se jich, co?
Zvednou hlavu...
a je po psaní!*

*Když jeleni neví, co mají psát,
skloní hlavu,
začnou kolébavě přemýšlet,
a ono se to napíše samo...*

*Jeleni od sebe opisují tak,
že se zaklesnou parožíím jeden do druhého
a hlavami krouží krasopisné tance.*

*Všichni jeleni píší hlavou,
jejich spisky jsou proto hlavolamy...*

*Někteří jeleni píší nečitelně,
protože nad tím příliš vrtí hlavou.*

Opět je tu markantní hra se slovy. Nikl vymýšlí nová slova, například *hrubkovník*, do kterého jeleni splachují hrubky (*Když jeleni napíší hrubku,/ musí ji smazat zadkem./ Když se jim přilepí na zadek, odnesou ji do hrubkovníku/ a spláchnou!*), nové jazyky *jeleňovinu* a *daňkovinu*, nebo nový literární žánr *zemltaj* – smíšeninu *zemité báje*, kterou píší jeleni, a *jinotaje*, který píší sovy. Vytváří nové odborné názvy (*jelen jehličnatý, jelen listnáč, zemitá báje*). Využívá přenesených nebo naopak doslovných významů slov: *Když jeleni začnou psát číslice,/ buďte na pozoru, zda nezačínají být vypočítaví...; Jeleni někdy napíší pěknou koninu./ Protože koni nepíší, nemůžou to jelenům oplatit,...; Všichni jeleni píší hlavou,/ jejich spisky jsou proto hlavolamy...* Dále využívá homonymie (*Někteří jeleni napíší LOS/ a myslí tím příbuzného./ Jiní jeleni napíší LOS/ a myslí tím papírek s číslem./ Některý mohou losem vyhrát losa,/ jiným může los sežrat los...*) a kontrastu zdrobnělin se strohostí citově neutrálních slov (*Někteří jeleni jsou struční./ Napíšou: Příbyl Kaštan./ Jiní jeleni zase mají rádi kudrlinky./ Napíšou: Dnes se nám narodil náš malý, roztomilý, heboučký*

koloušek Kaštánek...). Humorně variuje frazeologismy (*Jedni jeleni píší páté přes deváté,/ druzí jeleni píší čtvrté přes dvanácté,/ třetí jeleni píší druhé přes desáté.../ Kteří jeleni píší nejlip?*) a užívá frázi s prvky z obecné češtiny (*Někteří jeleni nemají ani páru o tom, co píší,/...; Kdyby jeleni nic nepsali,/ věděli bychom o nich prd.*)⁶⁶

f. Niklův Blázníček

V loňském roce vychází zatím poslední knížka Petra Nikla: *Niklův Blázníček* (2009). Tato značně objemná kniha nabízí na svých sto osmnácti stránkách prostor pro bezmála dvě stě krátkých básní a říkadel, jimž poprvé chybí koncepce, nějaký spojující příběh. Nejsou propojeny žádnou jednotící linkou, společné téma však kniha jako celek má. A tím je již v názvu ohlášené bláznovství všeho druhu, verbální i situační. Znovu se ocitáme ve světě snových představ, slovních hříček a eufonie. Jsou to portréty různých podivínů, ať už lidských, zvířecích nebo vymyšlených.

Kniha jako by vybočovala z dosavadní Niklovy tvorby. Autor se snaží své texty zjednodušit, více se přiblížit dětem. Možná se přesunul do jiné životní fáze, možná se pouze vrací ke svému původnímu dílu, k pohádkám, tentokrát však veršem. Rozdíl poznáme hned při prvním pohledu. Kniha je vyvedena ve fialové, je tedy barevnější a výraznější než všechny dosavadní Niklovy knihy. Pro dětského čtenáře to tak může být přitažlivější. Obsahuje motto, věnování a úvodní báseň vystihující Niklovu povahu: *Potkal dítě s duší chlapa/ chlapík s duší dítěte,/...* Poprvé tu nalezneme obsah. To je dáno tím, že každá z jednotlivých básniček nese vlastní název, což bylo pro dřívějšího Nikla netypické. Poprvé tu vstupují na scénu lidé, poprvé se ocitáme v prostředí českém a konkrétním (*Milešovka, Nusle, Domažlice, Stromovka, Říp, Ještěd, Trosky*). Ilustrace jsou opět v pastelových barvách, tentokrát jim však dominuje portrét a postava. Často se objevují kresby obličejů a především nosu. Motiv nosu hraje důležitou roli i v textech. Stránky jsou bílé, vždy po deseti stránkách jsou prokládány kontrastně černou dvoustránkou s ilustrací.

Všechny texty jsou psané rýmovaným vázaným veršem, což konečně přibližuje Niklovu poezii více dětem. Jako všechny Niklovy knížky je i tato věnována dětem i dospělým, na rozdíl od ostatních sbírek veršů je však svou formou blíže dětskému čtenáři. Napomáhají tomu rýmy a krátké jednoduché věty. Niklův jazyk je přirozenější,

⁶⁶ **nemít o něčem ani páru/šajn/ánung:** *nevědět o něčem vůbec nic a vůbec se v tom nevyznat, neorientovat*
vědět prd/prdlajs: *(vůbec) nic nevědět* (Slovník české frazeologie a idiomatiky - výrazy slovesné A - P, 1994)

neobsahuje téměř žádná slova knižní a řídká, naopak se objevuje slang mládeže (*hustý, kámoš, prudit*)⁶⁷.

Objevujeme zde krátká nesmyslná říkadla, určená primárně dětem: *Davem chvátá hbitý stařík,/ rejdí čepel čepice,/ čím je starší, tím se třením/ vybrušuje do špice.;* *Můj děda je lapiduch,/ lapá tiché myšlenky,/ nekalé cpe do ropuch,/ kalé schová do skřínky.;* *Měl jeden pán rovnátka/ a ten zubař, co je tkal,/ upletl z nich zvířátka:// Čtyřka dole – žížala,/ trojka vlevo – kvičala,/ pětka vpravo – sýkorka,/ šestka vzadu – ještěrka...;* *Padla na mě dneska z Pluta/ jedna tlustá bota zutá./ Potom padly z Jupiteru/ dvě papuče, na mou věru!/ Hnedka po nich z Venuše/ tři gumové galoše./ A nakonec z Měsíce/ čtvery dámské střevíce!// Co je to tam za lidi,/ které nikdo nevidí...? Za bláznivými či snovými obrazy hravých říkanek se však někdy rýsují vážné či nevážné věci našeho světa, například smutný osud blázna na vozíčku (*Jeden pán je jako sumec,/ má dva vousy, bradu vůbec,/ polehává na dně parku/ v takovém zvláštním kočárku.// Vnučka ho před sebou tlačí,/ kdysi lital na tryskáči,/ unikál si jeho zvuku,/ teďka lítá aspoň v duchu...*), nebo naopak báseň *Tchyně* (*Podívejte se na tu tchyni,/ co má hlavu jako dýni,/ sotvaže ji unese.// Kdo se o té hlavě zmíní,/ toho tchyně vezme žíní,/ po zadku či po nose.//... Pro tchyni jsou všichni líní./ svou domácnost nosí v dýni,/ nikoho tam nesnese.*) a báseň *Rychlochodec* (*Stařík kmitá nohama/ rychleji, než chápu,/ možná v patách trysky má,/ možná svoji bábu...*). Podobně humorně zpracované tu najdeme povrchní, nafintěné, hysterické a promiskuitní dámy, pyšné a sebestředné pány, vzteklé a rozmazlené děti. Takové básně jsou naopak věnovány spíše dospělým, kteří pochopí jejich utajený význam. V některých verších můžeme vidět i skrytý obraz Nikla, například v básni *Tátové* (*Můj táta je básník,/ hodně toho nasní,/ mlčky na mě zírá,/ paměť – samá díra!*), nebo v básni *Dvousmyslný pán* (*Pán, kterého myslím,/ má jenom dva smysly:/ smysl pro záhadno,/ smysl pro srandu./ Ostatní mu zmizly/ někam k Islandu.*)*

Vypravěč ve většině básní zůstává skryt. Někdy však v textech promlouvá, to je pak užito imperativů (*Neboj se bubáků,/ blan ani blizen,/ neboj se humříků,/ larev a hyen,/ neboj se slepýšů,/ sov ani hlíz,/ neboj se slimáků,/ pohlad' si hmyz.*), nebo ich-formy (*Udělám z tebe linoryt,/...; Potkal jsem dnes o půlnoci bábu,/...; Zním zvláštního chlapička,/...; Bydlím u jednoho dědy,/...*). Zde se vypravěč stává přímo postavou příběhu. Často je jen příbuzným některého hrdiny (*Můj děda je lapiduch,/...; Mí strýci*

⁶⁷ **hustý** – nespecifikované hodnocení něčeho výrazného, neobvyklého, překvapujícího; **kámoš** – kamarád; **prudit** – obtěžovat někoho, otravovat (Slovník nespisovné češtiny, 2006)

jsou oba Jardové.; *Vlasta, moje neteř,/...; Moje teta Macocha,/...; Moje silná teta,/...*). Jindy jen nepřímou hodnotí obsah textu jeho rozuzlením, kupříkladu v básni *Protiklady*, kde je metaforicky zpracováno téma rozporu mezi uměním (*zasněžená dáma*) a vědou (*pán, myšlením hnáný*). Autorovy sympatie samozřejmě získává dáma (*Dáma na to – já jsem blázen,/ netušíte, co je báseň./ Frnkla a nechala tam/ pána s hubou dokořán...*).

Nejběžnější strofou *Niklova blázníčku* je čtyřverší. Verše se skládají především z jednoduchých vět, nebo ze souřadných souvětí ve slučovacím poměru. Pokud se objeví vedlejší věta, je buď předmětná, nebo přívlastková. Složitější větné konstrukce se v textech nevyskytují. Jedná se o portréty, popisy různých postav a tvorů, proto jsou v textech velmi frekventovaná přídavná jména a v jejich funkci použité neslovesné věty jednočlenné: *Kroucený knír, klobouk s pérem páva,/ figura jak za císaře pána.// Boty okované odznaky,/ vesta s loketními povlaky.; Z kůže hroší kabát,/ z pavích pírek čapku,/ za ušima žabku,/ hady místo kravat.* Jednotlivé básně nejčastěji začínají číslovkou jeden, přívlastňovacím zájmenem můj v různých tvarech, nebo přídavným jménem charakterizujícím vlastnost hlavní postavy.

Autor využívá frazeologismů, přísloví a známých říkadel, která buď nechává v jejich původní podobě, nebo je různě obměňuje. V básni *Proměna* si *jedna krásná dáma* místo svých pěti švestek, *vzala svých pět krámů/ a odešla k pánu*. V básni *Převozník* jeden *chlapík, liška podšitá*⁶⁸, vyzraje na vypravěče. V básni *Smíšek Láli* autor poněkud upravuje známé přísloví *když se dva perou, třetí se směje: Většinou, když dva se mlátí,/ směje se jim z křoví třetí...* V básni *Babka* variuje známé říkadlo *Měla babka čtyři jabka: Měla babka,/ měla k snědku/ čtyři jabka/ od dvou dědků./ Od dvou po dvou,/ navíc hrušku/ od třetího/ z těch dědoušků*. A v další básni *Uši* poznáme narážku, tedy „vědomé náznakové navázání na pretext“⁶⁹, na pohádku o Červené karkulce: *Zeptal jsem se skromně té ctěné dámy:/ Ale proč takové velké boltce máte?/ Zasmála se pod nos a pak řekla mi:/ To abych tě lépe slyšela, ty knechte!* Čtyři básně přibližně uprostřed knihy využívají zároveň metafory a slovní hříčky. Jmenují se *Oraj*, *Otél*, *Mizdop* a *Amiz*. Jak jistě poznáme, nejedná se o nic jiného, než o čtyři roční období jaro, léto, podzim a zimu, která jsou tu obrazně popsána jako *paní Květa*, která

⁶⁸ **být/bejt liška podšitá/liškou podšitý**: být mazaný, umět si najít způsob, jak dosáhnout svého n. se něčemu vyhnout (Slovník české frazeologie a idiomatiky - výrazy slovesné A - P, 1994)

⁶⁹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

celou dobu vzkvétá, paní Světlana, která svítí jako reklama, paní Vesna, která ráno hraje žolíky/ s přízemními mrazíky a paní Zina, jež bílá je a líná.

Hry se slovy se objevují i v dalších básních. Autor vymýšlí nová slova, která se většinou vyskytují už v názvech jednotlivých básní. *Vševěda* a *Nevěda*, *Lubřík*, *Ženomuž* a *Panípán*, *Dikoděda* (děda, jenž má *kůži s bodlinami*), *Smišek Láli*, *Tatamata* (rodičovský tandem), *Vroupouch* (potomek pána s *roupy* a dámy s *vrtochy*) a *Zemlděda*, manžel *Zemlbáby*, jsou hlavními hrdiny některých básní. Pozoruhodné neologismy vytváří Nikl také v básni *Krasobruslař*: *Krasobruslař vykroužil oškloskluz,/ spadl na kluzoled./ No nevadí, zkusil hokuspokus –/ pět vrtipiruet.// Snažil se vstát – hned mu pár krasonoh/ začalo dřevěnět./ Krutisalto – kdyby tak stříhnout moh,/ to by byl krasolet!* V básni *Vyhláška* tvoří analogicky k *tetanovce* nové očkovací injekce: *Tetě dali tetanovku,/ máti dali metanovku,/ tchyni dali tchyňovku,/ tchánovi zas tchánovku.* a podobně v básni *Plané neštovice* nové nemoci: *Kolem pupku pupínky,/ kolem prsou prsíčky,/ kolem zadku zaděňky,/ kolem pusy pusinky.*

K jazykové komice dále využívá antonym (*Pan Suchý s panem Vlhkým,/ pan Smutný s panem Šťastným,/ pan Světlý s panem Černým,/ pan Slabý s panem Tlustým,/ pan Přírný s panem Oblým,/ pan Měkký s panem Tuhým*) nebo homofonie (*Starožitný děda/ hodin má, až běda!//... Chce, abych mu tykal,/ jmenuje se Tikal.// Sám mi ovšem vyká,/ kolem všechno tiká!//... Ně, opravdu díky,/ už mám z toho tiky!*). Dalším prostředkem ozvláštňení textu je hlásková instrumentace spočívající „ve využívání zvukových kvalit hlásek – jejich záměrným hromaděním nebo organizací jejich vzájemných vztahů...“⁷⁰ Příkladem je báseň *Atašé*, kde je využito šišlavé řeči: *Šišlavě šišlá atašé/ své nové slečně Nataše:/ „Natošo, to še nešluší,/ šimrat atašé ža uši,/ když zrovna k nám jde pan konžul./ Natašo, tož! No tak.../ Bonžul.../ To š ním žaš bude žitra žeč,/ což nemáš rozum?!“...*), různé přehazování hlásek v básni *Bláznička* (*babička bláznivá, bláznička bábivá, blásnička blátivá, blátička básnivá*), nebo zaumný jazyk, bizarní kombinace hlásek, v básni *Lubřík* (*lozí lazama, křustí křáky, vráble zakřádá*).

Z lexikální roviny můžeme v textu kromě neologismů nalézt slova citově zabarvená, ať už zdobnělá a domácká (*zlobílek, děda, dědeček, dědoušek, táta*), nebo zveličelá a hanlivá (*dědek, bába, psisko, huba*). Dále slova cizí a přejatá (*Yettátka, Atašé*⁷¹), odborné termíny (*impresionista, siena, umbra, okr*)⁷² a výrazy hovorové a

⁷⁰ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jiloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

⁷¹ **atašé**: dipl. úředník pro urč. obor, přidělenec (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1994)

nespisovné (*naschle, ostrýma žertíkama, zapíchnout, pustit to do kalhot, dát mu na budku, dostat bobky, seknout, civět do blba, žvanit, peskovat, prd platné, kušuj!, sakra, fešák, habad'úra*).⁷³

7. Shrnutí jazykových prostředků

V literárních dílech, tedy i v díle Petra Nikla se uplatňuje funkční styl umělecký. Hlavní funkcí uměleckého stylu je vyvolat estetický zážitek. Proto je v tomto funkčním stylu dovoleno využít všech jazykových prostředků (ze všech vrstev jazyka), které vyhovují záměru autora. Důležitým slohotvorným činitelem v literatuře pro děti a mládež je zde adresát. Jemu jsou přizpůsobeny nejen jazykové prostředky, ale také specifické žánry. V díle Petra Nikla najdeme moderní autorskou pohádku a poezii pro děti – říkadla, písně a krátké nonsensové verše. Pohádky jsou delšího rozsahu a jsou členěny po odstavcích. Veršované texty jsou krátké a členěné do strof.

a. Rovina hlásková a grafická

Ozvláštnění textů na rovině hláskové vidíme nejlépe ve veršovaných textech a dále v *Lingvistických pohádkách*. Důležitým znakem hláskové roviny jazyka jsou souzvuky hlásek na konci veršů, rýmy. Rýmované básně obsahuje zejména *Niklův Blázníček*. Rýmy se objevují ve všech Niklových knihách, dokonce i v prozaických pohádkách, které autor prokládá veršovanými útvary.

Lingvistické pohádky obsahují několik „pohádek“ založených na hláskové instrumentaci. Nikl využívá především souhlásek, které přispívají k dojmu kakofonie (nelibozvučnosti).⁷⁴ Ve *Skřípavé pohádce* a *Pohádce o žalu a lásce* jsou to souhlásky neznělé (r, ř, ž). V *Nejměkčí pohádce* souhlásky měkké (ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň). *Pohádka s názornou ukázkou* je založena na pravopisu (NYL) a hlavním principem *Zdlouhavé pohádky* je zmnožení hlásek.

⁷² *siena*: žlutohnědá (jiný výklad: červenohnědá) hlinka zbarvená kysličníky železa, užívaná k výrobě barev...; *umbra*: hnědé barvivo různých odstínů; *okr*: nerostné n. umělé barvivo žluté, až hnědé barvy... (Klimeš, 1987)

⁷³ **zapíchnout** – skončit; **budka** – hlava; **bobky** – strach; **seknout s někým** – náhle zemřít, obv. dostat mozkovou mrtvici; **žvanit** – *hanl.* mluvit zbytečně, hloupě n. bezobsažně, srov. kecat; **peskovat někoho** – kárat podřízeného, žáka, svěvence, dítě; **prd platný** – k ničemu, bez významu; **kušovat** – mlčet; **sakra** – zaklení; **fešák** – elegantní, dobře vypadající a oblečený muž; **habad'úra** – podvod, léčka (Slovník nespisovné češtiny, 2006)

⁷⁴ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. třetí vydání. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

b. Rovina morfologická

Nikl ve svých textech využívá všech slovních druhů. V pohádkách se objevují především dějově orientovaná slova. Slovesa však mohou být užita i pro popisy (*Niklův Blázníček*). V básních je zastoupení sloves a podstatných jmen v rovnováze. Použití částic a citoslovcí je ojedinělé. Slovesa jsou povětšinou užita v čase minulém (pohádky), popřípadě přítomném (některé básně). Budoucí čas se zde neobjevuje. Nejčastěji je použito způsobu oznamovacího, nalezneme ovšem i způsob rozkazovací a podmiňovací (*Záhádky, Jěľňoviti*). V pohádkách autor využívá er formy, v básních je použití er formy a ich formy vyrovnané. V některých textech můžeme vidět i druhou osobu jednotného čísla.

c. Rovina lexikální

Základem textů Petra Nikla jsou všechny prostředky spisovného jazyka (všech jeho stylových vrstev). Nejednou však objevíme i prostředky nespisovné, zejména prvky obecné češtiny, v *Niklově Blázníčku* pak i výrazy slangové. Slova nářeční se v textech neobjevují, stejně tak nenajdeme profesionalismy nebo argot. Z hlediska příslušnosti jazykových prostředků k různým stylovým vrstvám jsou Niklovy texty velmi bohaté. Objevíme v nich slova knižní i hovorová, odborné názvy i poetismy. Většina slov je původu domácího, zřídka najdeme slova přejatá a jen jednou slovo cizí (*Sitatunga – Jěľňoviti*). Archaismy a historismy se v textech nevyskytují, hojný je avšak výskyt neologismů. Často se objevují slova řídka. Většina výrazů je citově neutrální, některé texty jsou však přímo založeny na citově zabarvených slovech (*Pohádečka, Poháda – Lingvistické pohádky*). Pro umělecký styl je dále příznačné použití obrazných stylových prostředků. Zde se vyskytují zejména personifikace, antropomorfizace, jednoduché metafory, přirovnání a frazeologismy.

d. Rovina syntaktická

Syntax Niklových textů splňuje předpoklady dětské literatury. Je nekomplikovaná, neobsahuje výrazně dlouhé větné celky. Texty jsou složeny poněkud z vět jednoduchých, popřípadě souřadně spojených souvětí. Málokdy užitá podřadná souvětí obsahují především věty předmětné a přívlastkové, uvozené běžnými spojkami (že, jak, který). Časté je užití neslovesných vět jednočlenných, zejména v popisech (*Niklův Blázníček*). V některých textech si můžeme všimnout i vsuvek.

8. Závěr

Přestože jsou Niklovy texty primárně určeny malým dětem, jsou zejména lexikálně značně obtížné, a tak se stávají oblíbenou četbou spíše jejich rodičů. Největší překážkou pro to, aby textům porozuměli i dětská čtenářka, je hojné použití slov knižních, řídkých a autorských, jejichž význam děti zřídka znají. Všechny ostatní náležitosti, které by měly mít texty pro děti, však Nikl splňuje. Texty, věty i slova jsou krátká. Setkáváme se především s větami jednoduchými a souřadně spojenými souvětími. Zřídka užívané věty vedlejší jsou předně předmětné a přívlastkové. Slova i celé verše se často opakují, což zvyšuje zapamatovatelnost textů, která je pro dětskou literaturu důležitá. Opakování je častým principem Niklovy tvorby, v celém jeho díle se opakuje několik motivů zejména z živočišné říše. S čímž souvisí i používání jednoduchých metafor, zejména personifikace a antropomorfizace. Často se objevují slova citově zabarvená, zejména mazlivá.

Hlásková instrumentace, díky které se některé texty jakoby zadržávají a těžko se čtou, nemusí být dětskému čtenáři přítěží. Pokud jim rodiče takové texty předčítají a vysvětlují, naopak je obohacují, rozvíjí tak jejich řeč. Použití humorných slovních hříček a grafická stránka Niklových knih také naplňují potřeby dětské literatury.

Teprve v poslední Niklově knize *Niklův Blázníček* se jeho postoj k literatuře zřejmě mění. Texty jsou jednodušší, neobjevíme v nich téměř žádná slova knižní a řídká, naopak se v nich vyskytují výrazy hovorové, slangové a prvky obecné češtiny. Všechny texty v této sbírce veršů jsou rýmované, jazyk je přirozenější, a tak si konečně přijdou na své i děti.

Z lingvistického rozboru Niklových knih můžeme usoudit, že autor upřednostňuje uměleckou stránku textů na úkor jejich čtivosti. Některé texty (zejména v *Lingvistických pohádkách*) vykazují příznaky konkrétní poezie. Tento styl poezie „opouští vyjadřovací materiál jako prostředek tvorby a obrací se k němu jako k vlastnímu tématu. (...) Největší pozornost věnovala k. p. materiálu jazykovému, a to jak jeho repertoáru (fonémy, grafémy, morfémy, slabiky, slova apod.), tak pravidlům jeho využívání a vytváření vyšších celků (pravidla slootovorná, syntaktická, významová aj.).“⁷⁵ Veršované texty v *Pohádce o Rybitince* nesou rysy vizuální poezie, jež je „určená k zrakovému vnímání a úzce tak souvisí s malířstvím“⁷⁶, *Popletená pohádka*

⁷⁵ *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2., dopl. Praha : Panorama, 1983. 368 s.

⁷⁶ *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2., dopl. Praha : Panorama, 1983. 368 s.

(*Lingvistické pohádky*) se podobá principu poezie experimentální, „vznikající tak, že je udána zásoba výchozích symbolů daného systému (abeceda) a soubor pravidel, podle kterých jsou z nich náhodně vytvářeny prvky vyšší“⁷⁷ a ve *Zdlouhavé pohádce* (*Lingvistické pohádky*) můžeme vidět prvky lettrismu („umělecký směr 20. století, považující písmena, resp. symboly každé abecedy za základní jednotku poezie a využívající především grafické podoby...“)⁷⁸ Lettrismus je silně spjat s výtvarným uměním. Z výtvarného hlediska je charakterizován takto: „**Lettrismus** (fr., lat.), m. – 1. výtvarná *tendence* z poloviny 20. století, založená I. Isouem (1925), který za hlavní výrazový prostředek považoval litery – písmena – a jejich *konfigurace* (seskupování, prostorové uspořádání) do výtvarných obrazců; 2. souhrnný název pro různé *tendence* v umění 20. století, hledající spojitosti mezi literárním dílem a výtvarným uměním a cestu ke vzájemnému vztahu obrazu a písma...“⁷⁹ Druhá definice přesně odpovídá charakteristice Niklovy osobnosti. Nabízí se tedy otázka, zda jsou tyto texty opravdu určené dětem, nebo je text jen autorův způsob, jak více upozornit na své výtvarné dílo. Autor propojuje výtvarné umění s jazykem a textem. Text se pak stává obrazem a obraz textem.

Dílo Petra Nikla nabízí různé úhly pohledu, které si zaslouží další pozornost. Jeho tvorba vyvolává řadu otázek, kterými se budu ve svém výzkumu zabývat dále.

⁷⁷ *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2., dopl. Praha : Panorama, 1983. 368 s.

⁷⁸ *Slovník literárních směrů a skupin*. Vyd. 2., dopl. Praha : Panorama, 1983. 368 s.

⁷⁹ TROJAN, Raul; MRÁZ, Bohumír. *Malý slovník výtvarného umění*. Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 240 s. ISBN 80-04-22338-9.

9. Seznam použité literatury

a. Primární literatura

NIKL, Petr. *Pohádka o Rybitince*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2001. nestr. s. ISBN 80-86283-06-2.

NIKL, Petr. *O Rybabě a Mořské duši*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2002. nestr. s. ISBN 80-86283-17-8.

NIKL, Petr. *Lingvistické pohádky*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2006. 55 s. ISBN 80-86283-49-6.

NIKL, Petr. *Záhádky*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2007. nestr. s. ISBN 978-80-86283-57-9.

NIKL, Petr. *Jěľňoviti*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2008. nestr. s. ISBN 978-80-86283-61-6.

NIKL, Petr. *Niklův Blázníček*. Vyd. 1. Praha : Meander, 2009. 118 s. ISBN 978-80-86283-74-6.

b. Sekundární literatura

Edice Ladění. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. Vyd. 1. Slavkov u Brna : Bedřich Maleček BM Typo, 2003. 76 s. ISBN 80-903339-0-7.

HAVRÁNEK, Bohuslav ; JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. 6. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 592 s.

HULEC, Vladimír. *Skoč do propasti! : Dialogy s démony českého divadla*. Vyd. 1. Praha : Pražská scéna , 2000. Petr Nikl - Stavby beztlíže pana Pavučinky, s. 296. ISBN 80-86102-02-5.

KABELE, Jiří; SMETÁČEK, Vladimír; VOZNIČKA, Vladimír. *Morfologie dětské knihy*. Vyd. 1. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1981. 160 s.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 4. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1987. 816 s.

KUBIČKA, Roman; ZELINGER, Jiří. *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurátorství*. První vydání. Praha : Grada Publishing, a.s., 2004. 344 s. ISBN 80-247-9046-7.

MOCNÁ, Dagmar, et al. *Encyklopedie literárních žánrů*. První vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

Nová encyklopedie českého výtvarného umění : N - Ž. Vyd. 1. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1995. 547-1103 s.

OLIČ, Jiří. *Tvrdohlaví.* Vyd. 1. České Budějovice : Silver Screen s. r. o. , 1999. 224 s. ISBN 80-238-3863-6.

PAVLOVSKÁ, Jana. *Znáš pojmy z mluvnice češtiny? : Slovníček pro ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií.* Vyd. 1. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998. 184 s. ISBN 80-7182-065-2.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele.* třetí vydání. Jíloviště : Mercury Music & Entertainment s.r.o. , 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

Příruční mluvnice češtiny. Vyd. 2., opr. Praha : NLN, s.r.o., nakladatelství Lidové noviny, 1996. 799 s. ISBN 80-7160-134-4.

Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy slovesné. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994. 757 s. ISBN 80-200-0347-9.

Slovník literárních směrů a skupin. Vyd. 2., dopl. Praha : Panorama, 1983. 368 s.

Slovník nespisovné češtiny : argot, slangy a obecná mluva od nestarších dob po současnost. 2. rozšířené vyd. Praha : Maxdorf s.r.o., 2006. 413 s. ISBN 80-7345-098-4.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Vyd. 2., opr., dopl. Praha : Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.

TOBOLKA, Zdeněk. *Kniha : Její vznik, vývoj a rozbor.* Vyd. 1. Praha : Orbis, 1950. 246 s.

TROJAN, Raul; MRÁZ, Bohumír. *Malý slovník výtvarného umění.* Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 240 s. ISBN 80-04-22338-9.

ULIČNÝ, Oldřich. *Prostor pro jazyk a styl : Lingvostylistické analýzy současné české prózy pro děti a mládež.* Vyd. 1. Praha : Albatros, nakladatelství pro děti a mládež, 1987. 264 s.

VOLF, Petr. *Na začátku je čára : Rozhovory s výtvarníky.* Vyd. 1. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2003. Ve stavu beztlíže, s. 248. ISBN 80-7185-594-4.

CITARNY.CZ : *Dobré knihy* [online]. 7.6.2008 [cit. 2010-11-06]. Rozhovor s Petrem Niklem - Záhádky. Dostupné z WWW:

<http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=879&Itemid=2966>.

KOPÁČ, Radim . *IDNES.cz : nejdůvěryhodnější zpravodajský portál na českém internetu* [online]. 25. listopadu 2008 [cit. 2010-11-05]. Jeleňovítí Petra Nikla jsou oslavou ryziho dětského vidění - iDNES.cz. Dostupné z WWW:

<http://kultura.idnes.cz/jelenoviti-petra-nikla-jsou-oslavou-ryziho-detskeho-videni-pl0-/literatura.asp?c=A081124_210237_literatura_jaz>.

Nakladatelství MEANDER [online]. 2005 [cit. 2010-10-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.meander.cz/>>.

Nakladatelství MEANDER [online]. 2005 [cit. 2010-10-17]. O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=1&JAZYK=CZ>>.

Příruční slovník a databáze lexikálního archivu [online]. c2007-2008 [cit. 2010-11-01]. Dostupné z WWW: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

Vokabulář webový : Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny [online]. c2006-2010 [cit. 2010-11-01]. Vyhledávání. Dostupné z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>>.

VRABCOVÁ, Markéta. Rozhovor - Petr Nikl: Největší radost má člověk, když něco nového vzniká. *Naše rodina* [online]. 2007, 10, [cit. 2010-10-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=247>>.

c. Další pomocná literatura

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Literatura pro děti*. Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1987. 288 s.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Vyd. 1. Praha : Libri, 2007. 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3.

CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Vyd. 1. Praha : Československý spisovatel, 1989. 112 s.

STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Vyd. 1. Praha : Baltazar, 1992. 80 s. ISBN 80-900307-4-2.

URBANOVÁ, Svatava. *Děti a literatura : (Antologie textů literatury pro děti a mládež I)*. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita, 1996. 64 s. ISBN 80-7042-460-5.

URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Olomouc : Votobia, 2003. 363 s. ISBN 80-7198-548-1.

10. Resumé

Obsahem bakalářské práce je lingvistická analýza textů Petra Nikla. Petr Nikl je všestranný umělec. Jeho hlavní činností je výtvarnictví, dále se věnuje loutkovému divadlu, zpívá se skupinou Lakomé Barky a píše literaturu pro děti. Cílem této práce bylo zjistit, jestli autor ve svých dílech respektuje dětský aspekt, zejména zda používá jen takových jazykových prostředků, které jsou vhodné pro dětského čtenáře. Po důkladné analýze všech Niklových knih (Pohádka o Rybitince (2001), O Rybabě a Mořské duši (2002), Lingvistické pohádky (2006), Záhádky (2007), Jělěňovití (2008) a Niklův Blázníček (2009) jsem došla k závěru, že autor respektuje jen některé prvky dětského aspektu. Syntaktická stavba jeho textů je nekomplikovaná, pro dětského čtenáře vhodná. Z lexikálního hlediska to ovšem tak jednoznačné není. Autor sice využívá jen jednoduchých metafor a přirovnání, používá téměř výhradně slova domácího původu a často užívá slov citově zabarvených, na druhou stranu se však v textech hojně objevují slova knižní a řídká, která většina dětí nemůže znát, a složité poetické neologismy. Na morfologické rovině neshledávám pro děti žádné výrazné překážky. Na rovině fonologické se však objevit mohou, a to zejména pokud se dítě snaží některé texty číst nahlas. Texty totiž často obsahují téměř nevyslovitelné shluky hlásek.

Dalším závěrem, ke kterému jsem při zpracování této práce došla, je autorova fascinace výtvarným uměním. V jejím důsledku Nikl upřednostňuje uměleckou stránku textů. Některé texty vykazují rysy konkrétní poezie (vizuální nebo experimentální), popřípadě lettrismu. Takové texty se pak stávají těžko pochopitelné pro dětského čtenáře a je možné, že jim primárně ani nejsou určeny. Jejich cílem by mohlo být pouze zviditelnění výtvarné stránky textů a rozšíření autorova publika.

The content of this paper is a linguistic analysis of Petr Nikl's texts. Petr Nikl is an all-round artist. His main activity is graphic arts; he is also engaged in the Puppet Theater, he sings with a music group Lakomé Barky and writes children books. The aim of this study is to determine if the author respects the child perspective in his works. Especially if he uses only such language elements, that are appropriate for children. After a thorough analysis of all Nikl's books (*Pohádka o Rybitince* (2001), *O Rybabě a Mořské duši* (2002), *Lingvistické pohádky* (2006), *Záhádky* (2007), *Jělěňoviti* (2008) a *Niklův Blázníček* (2009), I concluded that the author respects only some elements of the perspective of a child. The syntactic structure of the text is uncomplicated and therefore children appropriate. From the lexical point of view the situation is not so clear. The author uses simple metaphors, similes, uses words that mostly originate from the national origin, and often uses emotive words. On the other hand, uncommon and literary words and complicated poetic neologisms, that most children cannot know, occur in his texts quite frequently. From the morphological point of view I do not find any significant obstacles, so that children could not read and enjoy his works. But these obstacles can occur on the phonological level, especially when a child tries to read some texts aloud. The texts often contain almost unpronounceable clusters of sounds.

Another conclusion to which I came in this work is the artist's fascination with art. This fascination causes Nikl's preference for the artistic side of text. Some texts show features of concrete poetry (visual or experimental) or lettrism. These texts then become difficult to understand for children. It is therefore possible that they are not primarily intended for them. Maybe the only goal of the author is to promote artistic features of the texts and to extend his audience.

11. Klíčová slova

Petr Nikl

text

obraz - picture

umění - arts

literatura pro děti – children's literature

pohádka - story

poezie - poetry

verš - verse

jazykové prostředky – linguistic elements

fonetika - phonetic

morfologie - morphology

lexikologie - lexicology

syntax

Přílohy

Seznam příloh:

Přední strany obálek rozebíraných knih:

- Pohádka o Rybitince (2001)
- O Rybabě a Mořské duši (2002)
- Lingvistické pohádky (2006)
- Záhádky (2007)
- Jělěňovití (2008)
- Niklův Blázníček (2009)

